

**** ADRIANUS (JANUS) VAN HAREN 1874- 1938 ****
veldwachter te Esch (17-4-1909-1934)

© Ruud van Nooijen, Boxtel - versie: 28 februari 2023 (artikel gestart: 1 mei 2017).
Een eerdere editie van dit artikel verscheen in De **Kleine Meijerij**¹, vlugschrift van de
gelijknamige Heemkundekring 68e jaargang, 2017 nr. 3

Het dorp Esch had een toren, die nog lager was dan het kerkgebouw zèlf. Als het regent zo spotte men, 'zet men te Esch den toren in de kerk'.

Men spreekt in die buurt van Haarensche en ook van Udenhoutse spekstruiven, en te Esch weet men te vertellen dat '99 ossen en één Haarensche boer 100 beesten zijn'. Daarom wordt Haaren ook wel dierentuyn genoemd².

¹ Werkgebied De Kleine Meijerij: Berkel-Enschot, Biezenmortel, Esch, Haaren, Helvoirt, Heukelom, Moergestel, Oisterwijk, Udenhout.

² Tijdschrift voor godsdienstwetenschappen en letteren, no. 2, 1919.

Oude kerk (1856, ontwerp van [Henri van Tulder³, met middeleeuwse toren te Esch. Met links de dorpspomp uit 1902, versierd met 4 stenen leeuwenkopjes van voormalig landhuis Groenendaal, naar een ontwerp van architect M. van Nielen uit Sint-Michiëlgestel. De pomp doet dienst tot oktober 1929: dan krijgt Esch een drinkwaterleiding. Foto van mei-augustus 1918⁴.

³ **Hendrikus Jacobus (Henri) van Tulder**, geb. Tilburg 1 mei 1819, overl. Schaarbeek (BE), 25 november 1903. Nederlands architect, ontwerper en stedenbouwkundige. Pionier neogotiek

⁴ uit familiearchief **Blussé van Oud-Alblas**, Dordrecht. Foto waarschijnlijk gemaakt door een leerling/docent van de **School Verlofs officieren der Cavalerie**, welke school te Boxtel wordt opgericht (Hotel De Kei, Markt Boxtel), en waar de eerste cursus plaatsvindt tussen februari-september 1918. Eerste commandant is de ritmeester der Cavalerie **Adolph Blussé van Oud-Alblas**.

Zicht op de Dorpsstraat en in aanbouw zijnde kerk van Esch. Foto genomen vanaf de molen. Linksonder de woning (Dorpsstraat nr. 15) met rechts aangebouwd en iets terugstaand schuurtje en schuin naar boven gelegen tuin van veldwachter Adrianus van Haren. Foto van ca. 1926/27. Links in het midden, achter 2 bomen, de houten noodkerk die nadien naar Boxtel verhuist, verrijst naast Missiehuis Sint-Theresia op Stapelen en daar wordt gebruikt als kapel. Rond 1960 wordt het noodgebouw gesloopt. Er zijn nog geen houten elektriciteitspalen met isolatoren van wit porselein en kabels te zien: Esch moet nog enige jaren wachten tot het, met overslaan van gasverlichting, elektriciteit krijgt. De zichtbare kabel is mogelijk van de telegraafverbinding

Het navolgende verhaal wordt geschreven door **Ruud van Nooijen**, kleinzoon van hoofdpersoon **Janus van Haren**. Ruud is geboren en getogen te Boxtel en op het moment van schrijven drieënzeventig jaar oud. Hij is zeer geïnteresseerd in (lokale) geschiedenis en oud-secretaris, thans nog lid van **Heemkunde Boxtel**. Schrijven van artikelen, fotograferen en geven van lezingen vormen enige van zijn vele interesses.

Hoofdpersoon in navolgend relaas vormt **Janus (Adrianus) van Haren**, die gedurende een kwart eeuw (1909-1934) veldwachter te Esch was. Of Janus, waarvoor als roepnaam in dit artikel is gekozen, zijn werkelijke roepnaam is weten we niet. De moeder van uw scribent wordt in 1913 te Esch geboren en leert zo halverwege de Tweede Wereldoorlog, als ze bezig is aardappelen te 'smokkelen' **Jan van Nooijen** kennen, haar toekomstige echtgenoot, afkomstig uit Den Haag en op dat moment in pensioen bij schoenenman (winkel/werkplaats/fabriek) **Bovendeert** in de Rozemarijnstraat te Boxtel. Een serieuze

relatie is pas mogelijk als Jan van zin is om – hij is Nederlands Hervormd van geloof – rooms-katholiek te worden. Dat blijkt het geval en zo kan er, augustus 1944 getrouwd worden.

Adrianus (Janus) van Haren⁵ wordt geboren in het Gelderse Nederasselt. Hij vervult zijn militieplicht als artillerist bij **1e Regiment Veldartillerie**, waarschijnlijk in Amersfoort⁶.

Adrianus (Janus) van Haren in 1897, omstreeks 23 jaar oud, gekleed in het uniform van de veldartillerie: zie de gekruiste kanonnen aan de voorzijde op zijn hoofddekse.

Militairen in dit uniform worden nogal eens – ten onrechte – aangezien voor cavaleristen.

Aan de achterzijde van deze foto is in pen aangetekend in handschrift mogelijk van zijn dochter Annie: 'Papa van Haren j. 1897'

Loopbaan als gemeente- en rijksveldwachter (standplaatsen).

De eerste vermelding van Janus als veldwachter is te Oss. Hij wordt daar aangesteld als gemeenteveldwachter op 1 maart 1901 en hij vervult die functie daar tot 1 juni 1904.⁷ Hij verricht zijn dienst, vanaf 1902, per fiets en is daarmee de eerste Osse diender die zich aldus verplaatst. Janus had reeds in zijn jeugd leren fietsen, een bijzonderheid in die tijd! Zijn vrouw Agnes zal zich tijdens haar leven nooit aan dit vervoermiddel wagen.

⁵ **Adrianus (Janus) van Haren**, geboren te Nederasselt (Gelderland), 9-1-1874, overleden te Esch (Noord-Brabant) 10-12-1938, in de leeftijd van 64 jaar. Zoon van **Johannes van Haren**, kantonniër van beroep en geboren te Nederasselt en van **Hendrina Geertruida Faasen**, geboren te Wijchen. De familie **Van Ha(a)ren**: boeren en herbergiers. Vroegste vermelding: **Hendrik van Haren** en **Cecilia Peters**, ca. 1610 te Nederasselt. (Bron: boekaankondiging **Familieboek Van Haren-Jansen**, verschenen op 8 oktober 2000.

⁶ Locatie **1e Regiment Veldartillerie** gebaseerd op een tweetal berichten in de **Amersfoortsche Courant** van 8 juli 1897.

⁷ **Bert Wattenberg**: *De dienders van Oss 1699 - 1924*, (1988) p. 48, 137.

Janus treedt in het huwelijk

Janus is 8 maanden veldwachter als hij op vrijdag 8 november 1901, op dat moment 27 jaar oud in het huwelijk treedt met de in Oss geboren jongedochter - in die tijd benaming voor ongehuwde vrouwen - **Agnes Maria van Schaijk**⁸, dan 33 jaar oud. Zij als de leeftijd van bijna 95 jaar bereiken. Voor de wet trouwen ze die dag in het op de Heuvel staande raadhuis, waar ook de veldwachters onderdak hebben. Getuigen bij dit huwelijk zijn:

Theodorus Antonius Maria van Tuijn⁹, gemeentesecretaris van Oss, 43 jaar oud.

Th.A.M. van Tuijn

Theodorus Josephus van Stiphout¹⁰, chef-vel dwachter te Oss, 32 jaar oud, die reeds één jaar later zal overlijden.

Th.J. van Stiphout

⁸ **Agnes Maria van Schaijk**, geb. Oss 14 mei 1868, overl. Boxtel 11 februari 1963 (94), dochter van **Johannes van Schaijk**, kuiper van beroep en **Cornelia Smits**, zonder beroep.

⁹ Theodorus Antonius Maria van Tuijn, geb. te Oss 17 april 1858, overl. Heusden 1 juli 1922 (64).

¹⁰ **Theodorus Josephus van Stiphout**, geb. ... 1870(?), overl. Oss ? 5 juli 1902 (32)

Antonius Gerrit ten Westenend¹¹, gemeente-veldwachter te Oss, dan 30 jaar oud.

A.G. ten Westenend

De vierde getuige bij zijn huwelijk is **Johannes Adrianus Pulles**, (45), zonder beroep en 45 jaar oud.

Van Janus' ouders leeft alleen zijn moeder, Hendrina Faassen, nog. Als haar beroep wordt op de huwelijksakte 'landbouwster' vermeld. De ouders van zijn vrouw zijn beiden nog in leven op hun huwelijksdag. Ze zullen die dag zonder twijfel ook in de Osse kerk zijn getrouwd, want voor een katholiek was je pas getrouwd als dat in de kerk was gebeurd.

A handwritten signature in cursive script, reading "A. van Haren". The signature is written in dark ink on a light-colored paper.

A handwritten signature in cursive script, reading "Agnes Maria van Schaijk". The signature is written in dark ink on a light-colored paper.

Handtekening van Adrianus van Haren

Handtekening van zijn vrouw Agnes Maria van Schaijk

Janus verdient er als veldwachter vijfhonderd gulden per jaar, welk bedrag na drie jaar met vijftig gulden wordt verhoogd. Voor kleding en bewapening krijgt hij jaarlijks nog een additioneel bedrag van vijftig gulden. De chefveldwachter verdient in Oss honderd gulden meer, met eveneens na drie jaar een verhoging van vijftig gulden. **Antonius Gerrit ten Westenend** is in Oss Chef-gemeenteveldwachter en tevens Marktmeester, waarmee hij per jaar veertig gulden verdient, welk bedrag keurig wordt verdeeld over de vier veldwachters die Oss dan rijk is.

Het is in die tijd nog heel gewoon dat een politieman voor zijn werk geen enkele

¹¹ **Antonius Gerrit ten Westenend**, geb. Nijmegen 30-7-1871, overl. Oss, 9-2-1935 (86 jaar oud). Hij is tweemaal gehuwd, het tweede huwelijk volgt binnen een half jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw. In totaal krijgt hij 11 nakomelingen: 3 bij zijn eerste echtgenote, 8 bij de tweede. Hij is een periode veldwachter en chef-veldwachter in Oss, later wordt hij (gewoon) veldwachter in Schaijk.

beroepsopleiding heeft genoten. Nog in 1909 meldt de Osse burgemeester in een brief aan de commissaris van de koningin dat de gemeente 4 veldwachters heeft, allen zonder politiediploma. In Oss wordt vanaf 1840 de eis aan de nieuw aan te stellen veldwachter gesteld dat hij kan lezen en schrijven.

Janus en Agnes krijgen zeven kinderen, waarvan het voorlaatste, een dochtertje, slechts ruim zeven maanden oud wordt. In Oss worden geboren **Jan** en **Lena**. Te Megen zien **Harrie** en **Adriaan** het levenslicht en tenslotte worden in Esch nog drie dochters geboren **Toos**, **Agnes**¹² (jong overleden) en **Annie**.

¹² **Agnes Maria Antonetha van Haren**, geboren te Esch 11 januari 1911, 's nachts te 1 uur, overleden te Esch op 17 augustus 1911 om 23.45 uur, ruim 7 maanden oud.

Foto van een nog jonge Janus en Agnes van Haren, naar schatting gemaakt omstreeks 1910. De foto is opgenomen in het boek De Dienders van Oss.

Uit het navolgende relaas kunnen we in ieder geval opmaken dat Janus voor de duvel niet bang is en als het nodig is zijn mannetje staat. Gedurende zijn werkzame leven wordt hij meermalen bedreigd, ja zelfs beschoten en dreigt hij aan een mestvork te worden geregen.

Voor we aan het relaas van Janus' belevenissen als veldwachter beginnen, kijken we eerst even naar de situatie in Oss en naar de politie in algemeen in ons land.

Bedenklijke reputatie van Oss gedurende bijna een halve eeuw

Zijn eerste standplaats als veldwachter Oss heeft jarenlang geen goede naam. Oss, hoewel sinds 1399 in het bezit van stadsrechten, blijft de facto eeuwenlang een onbeduidend boerendorp. Rond 1900 telt het een kleine 8.000 inwoners, rond 1940 aangegroeid tot zo'n kleine 19.000. De komst van (margarine)industrie en de vraag naar arbeiders doet het suffige dorp groeien, doch daarmee tevens de criminaliteit.

Er zijn twee geweldsperiodes in Oss te onderscheiden. De eerste begint in 1889. Er worden moorden gepleegd. In 1893 vinden drie personen door geweld de dood, waaronder wachmeester der Koninklijke Marechaussee **Geerard Hoekman**¹³, op 26 maart 1893.

Wachtmeester Geerard Hoekman

¹³ **Geerard Hoekman**, geb. Goes 6 september 1848, overl. Oss 26 maart 1893 (44), wachmeester te paard bij de Koninklijke Marechaussee.

Oss krijgt per 28 oktober 1818 een Marechausseebrigade, eerst gevestigd in een gehuurd pand. Nadien wordt medio 1851 een nieuwe kazerne gebouwd aan de Kazernestraat, dat een jaar later in gebruik wordt genomen. Wachtmeester Hoekman woont dan in de nabijgelegen Klaphekkenstraat op nr. A92. Omstreeks 1930 verhuist men naar een groter, kazerneachtig gebouw aan de Hescheweg. De brigade wordt per 1 maart 1943 opgeheven. Het pand aan de Hescheweg bestaat nog, heeft thans een woonfunctie en is gemeentelijk monument.

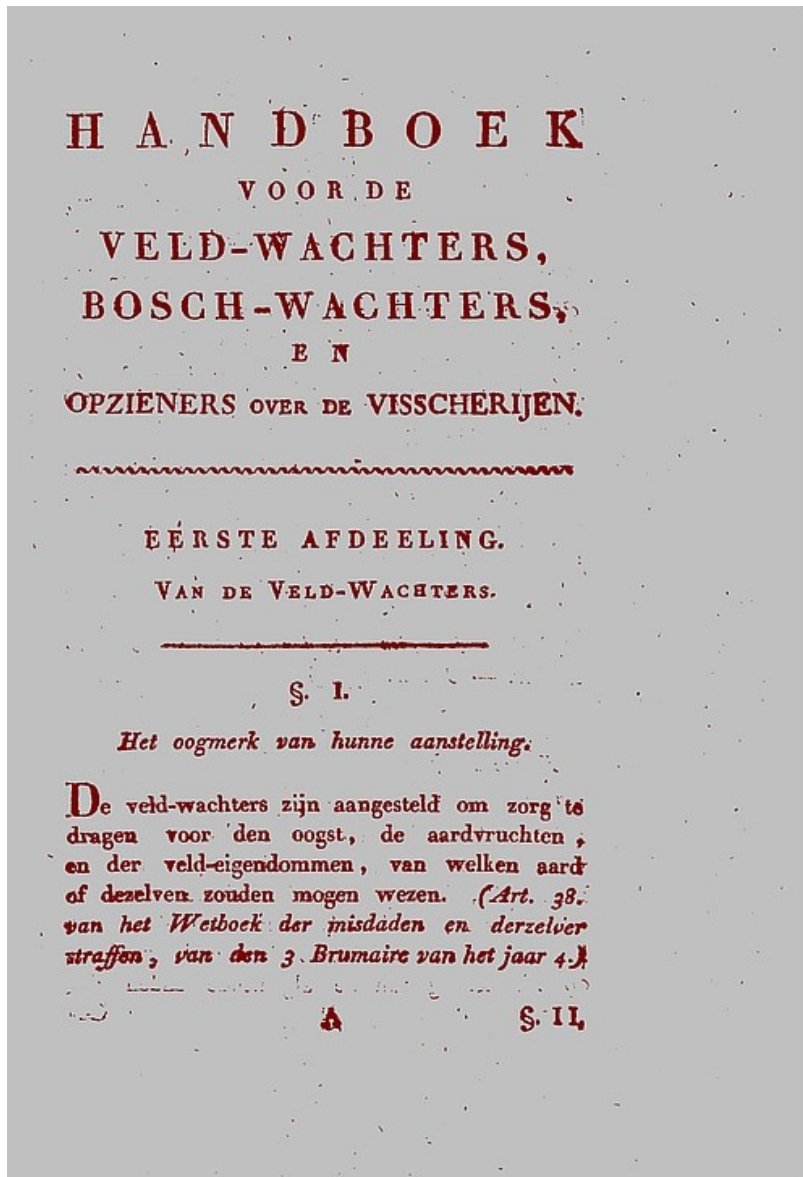
Wachtmeester te paard Hoekman keert zondagavond 26 maart 1893 terug van een controle op een eerder uitgezonden patrouille en is op weg naar de Osse Marechausseekazerne. Tegen half elf loopt hij de Heuvel op. Daar wacht zijn moordenaar hem al op, vanuit een hinderlaag in een boomgaard. Plots klinkt een geweerschot, Hoekman valt gewond neer, doch is in staat zijn revolver te grijpen en terug te schieten. Hij raakt zijn belager in een been, doch ook deze blijkt in staat terug te vuren. Het volgende schot uit het jachtgeweer treft Hoekman dodelijk¹⁴.

De Heuvel in Oss, enige jaren nadat in 1893 hier wachtmeester Hoekman daar is neergeschoten

De tweede golf speelt zich af tussen 1924 en 1935. Op een maart 1939 nog leidt nasleep van de *Osse kwestie* zelfs tot een handgemeen in de Tweede Kamer: een voor Nederland ongekende situatie! Stof genoeg voor een film. Die kwam er ook: **De bende van Oss**.

¹⁴ De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee, *mr. W. van den Hoek*.

Oogmerk voor de aanstelling van veldwachters, we schrijven 1810.

Stukje politiegeshiedenis

In 1805 komt een **Corps Gens d'Armes** tot stand, voor het toezicht op de in- en uitvoerrechten. In 1858 wordt het **Korps Rijksveldwacht** opgericht, dat zal bestaan tot 1945. Het is verdeeld in 9 districten, onderverdeeld in 130 brigades. Rijksveldwachters bezitten volledige opsporingsbevoegdheid in het gehele rijk. De veldwachter is terug te voeren op (1) de Franse tijd: de **garde champêtre**, daarvóór reeds in Frankrijk zèlf aanwezig; (2) de functie van **vorster**. Veldwachters zijn in die tijd - evenals schoolmeesters - bij het ontbreken van een pensioenvoorziening - meestal gedwongen tot op hoge leeftijd te blijven werken. Ook een (beroeps)opleiding ontbreekt geheel en al. Voorbeeld: in 1908 stopt de veldwachter van Waalre, **W. van der Waarden**, waar hij in 1848 is begonnen, na zestig dienstjaren met werken. Hij moet op dat moment de tachtig jaren zeker zijn gepasseerd. Een vast jaar voor pensionering bestaat dan nog niet. Essche voorbeelden: burgemeester **Leonardus Verheyen** (5e burgemeester Esch) is in functie van 1842 tot aan zijn overlijden in 1885, zij ambtsperiode

duurt maar liefst 43 jaar. Hij wordt 82 jaar oud. Zijn opvolger, **Johannes F. van Leeuwen** begint in 1886 en blijft in functie tot 1903. Hij gaat met pensioen op 77-jarige leeftijd.

Veldwachters zijn lange tijd slecht bezoldigd. Om die reden hebben ze allerlei nevenfuncties om hun gezin te kunnen onderhouden. We moeten daarbij denken aan: (gemeente)bode, nachtwaker, marktmeester, particulier jachtopziener van eigenaren van landgoederen. In menige entree van raadhuizen staan houten offerblokken met het opschrift *voor de veldwachters*.

Reeds begin 19e eeuw doet de gouverneur van Brabant een oproep naar gemeentebesturen uitgaan om veldwachters uitsluitend in te zetten voor het doel waarvoor zij zijn aangenomen en niet te bestemmen voor allerlei werkzaamheden 'de gemeentelijke administratie betreffende'. Het heeft weinig of geen effect. Pas rond de eeuwwisseling (19e/20 eeuw) volgt een officieel verbod. Maar ook dan zijn veel veldwachter salarissen nog (ver) onder de maat.

Op enig moment worden veldwachters belast met de controle op de naleving van het sluitingsuur van herbergen en cafés. Veel kasteleins proberen veldwachters dan te paaien met één of meer gratis borreltjes, een luxe die de meeste veldwachters zich anders niet kunnen veroorloven. Alcoholverslaving is lange tijd een probleem, mede onder veldwachters.

Gedurende lange tijd bestaat geen enkele vorm van opleiding voor het politievak. Er wordt zelfs niet de eis gesteld dat men moet kunnen lezen en schrijven. Een sterk gestel en onbesproken gedrag zijn de enige eisen die aan een veldwachter worden gesteld. Er zijn er bij die tot tachtig jaar en ouder in functie blijven, want ook in een pensioen wordt niet voorzien.

Bij de Koninklijke Marechaussee is dat anders. Opggericht in 1814, kent men marechaussees te voet en te paard. Een van de eisen om te worden aangenomen is dat men de Nederlandse taal kan lezen en schrijven¹⁵. Zij doen tenminste met tweeën dienst. Aldus ontstaat de grap dat zulks gebeurt omdat de één kan schrijven en de ander lezen... De werkelijkheid is echter dat - tot een wetswijziging dienaangaande - een getuigenis voor de rechter van slechts één politieman geen kracht van wettig bewijsmiddel heeft.

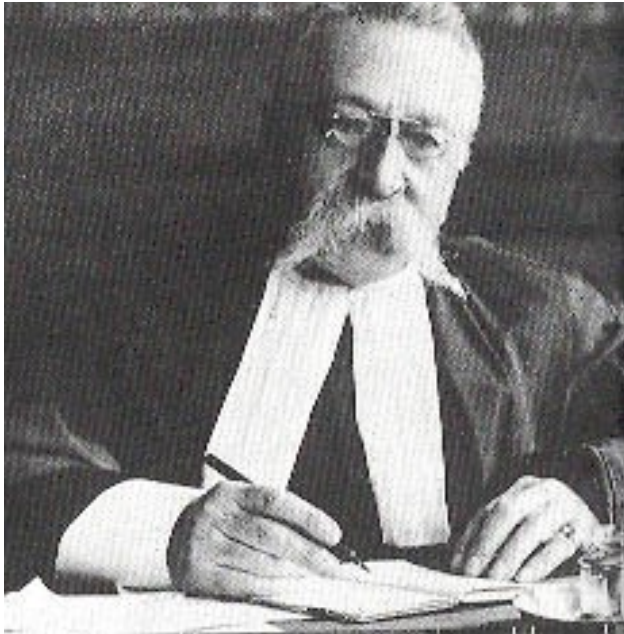
1810: Handboek

In 1810 verschijnt weliswaar het **Handboek voor de veld-wachters bosch-wachters en de opzieners over de visscherijen**, doch nergens wordt bepaald dat deze functionarissen dit handboek tenminste in hun bezit moeten hebben, laat staan dat ze bekend dienen te zijn met de inhoud ervan.

¹⁵ Wervingsadvertentie van 4 mei 1818, gemeentearchief Liempde, opgenomen in het boek *Koninklijke Marechaussee Brigade Boxtel* van **Christ van Eekelen**, p. 10.

1862: Handleiding voor abtenaren van policie

De Boxtelse kantonrechter **mr. A.H. Verster**¹⁶ die tevens, samen met de Rotterdamse notaris **Van Meukeren** het initiatief neemt tot de aanleg van het Duits Lijntje¹⁷, schrijft in 1862 een

Mr. A.H. de Balbian Verster (1830-1915)

theoretische **Handleiding voor ambtenaren van policie**. Ook dit is nog allemaal geheel vrijblijvend. In advertenties voor de werving van politiepersoneel ziet men nergens de eis gesteld gaan worden dat men de inhoud van deze handleiding moet kennen, laat staan dat er een examen plaatsvindt. Eind 19e eeuw is er een Amsterdamse commissaris van politie die een lans breekt voor het instellen van een politiediploma. Let wel, dit betreft nog louter theoretische kennis. Het is niet de overheid zelf die dan in actie komt, doch de **Algemeene Nederlandsche Politiebond** die een cursus laat samenstellen waarmee een politiemann - geheel op vrijwillige basis - een politiediploma kan halen. Het behalen van het diploma wordt in ieder geval beloond met een verhoging van de jaarwedde.

Er bestaan 2 soorten diploma: zonder of met aantekening. Met aantekening betekent dat men zelfstandig het politiewerk kan verrichten. Die aantekening levert maar liefst f 75,- verhoging van het jaarsalaris op.

¹⁶ **Mr. Abraham Henricus de Balbian Verster**, geb. Amsterdam 10 mei 1830, overl. Oisterwijk 12 december 1915. Kantonrechter te Boxtel vanaf 1858 tot 1871, daarna kantonrechter te Tilburg, woonachtig te Oisterwijk. Op 24 september 1908 vijftig jaar kantonrechter, tevens oudste van Nederland. Bij KB nr. 17, november 1880 toevoeging 'de Balbian' aan familienaam.

¹⁷ De Noord-Brabants-Duitsche Spoorwegmaatschappij.

Veldwachter Janus van Haren.

Rijksveldwachter 3e klasse of brigadier-titulair. Zijn rang is zichtbaar op de opstaande kraag en onderzijde van de mouw. Hij heeft kennelijk geen behoefte om 'hogerop' te komen: zijn rang blijft gedurende zijn veldwachtersperiode ongewijzigd.

Het grootste deel van zijn leven is hij als rijksveldwachter werkzaam in Esch en omgeving.

Hij rookt pijp en is kennelijk een dierenvriend, want hij redt tijdens een jachtpartij een jonge vos van een gewisse dood. Ook houdt hij vogels.

Nadien is Reintje, zoals het vosje wordt gedoopt, jarenlang huisdier in het gezin van Janus.

Op de foto rechtsboven zien we Adrianus van Haren op 23 -jarige leeftijd als artillerist bij het 1e Regiment Veldartillerie in 1897. Janus is dan 23 jaar oud. Hoe lang, gedurende welke periode en in welke functie hij in het leger dient is onbekend. Mogelijk dat hij kort nadat hij de militaire dienst verlaat, als veldwachter aan de slag gaat. De foto rechtsonder - met piekhelm - is een uitsnede uit een grotere foto en is in 1923 te Esch gemaakt.

Bijna overhoopgeschoten...

Vrijdag 22 april 1904 doen Janus en zijn collega **Ten Westenend** dienst in Oss. Zij constateren een overtreding van de wapenwet, gepleegd door een drietal mannen, te weten een 28- jarige kistenmaker en twee *ruilebuiters*¹⁸ uit Oss. Janus roept het drietal toe te blijven staan en dat ze gearresteerd zullen worden, waarop één van hen zijn geweer op Janus richt onder de woorden *terug of ik schiet door je verd...!*

De andere twee overtreders komen hun maat te hulp en er ontstaat een worsteling waarbij Ten Westenend gewond raakt bij zijn poging de schutter te arresteren. Hoe dan ook, het drietal wordt ingerekend en medio mei dat jaar moeten ze voorkomen bij de Bossche

¹⁸ **ruilebuiters**: ruilhandelaar, kwanselaar

rechtbank. Bij de behandeling blijkt dat het gebeurde is gadeslagen door meerdere personen, want er worden maar liefst zeven getuigen gehoord die het gebeuren kunnen bevestigen. Zoals gebruikelijk doen de beschuldigten zelf alle moeite om een geheel andere versie van het gebeurde te geven. Het OM (Openbaar Ministerie) eist gevangenisstraffen van 6, 5 en 2 maanden.¹⁹

Vertrek naar Megen en daarna naar 's-Hertogenbosch

Kort nadien wordt Janus veldwachter in Megen, mogelijk per 1 juni 1904. Zou het vertrek, ruim één maand na het hiervoor geschetste voorval, naar een nieuwe standplaats soms iets te maken hebben met de situatie in Oss? We weten het niet, maar mogelijk speelt dat een rol en ziet Janus' vrouw Agnes haar man zijn werk liever in een rustiger gemeenschap doen. We nemen aan dat Janus in Megen aan de slag gaat als gemeenteveldwachter, hetgeen hij ook te Oss was. Megen, dan nog een zelfstandige gemeente zal, per 1 januari 1994, samen met Berghem worden samengevoegd met de Gemeente Oss.

¹⁹ Rotterdamsch Nieuwsblad 24 mei 1904.

Het gezin van Adrianus van Haren, hier nog woonachtig te Megen, staande vader Adrianus en moeder Agnes Maria zittend met v.l.n.r. hun kinderen Jan, geboren (1903) te Oss, Lena, eveneens geboren (1904) te Oss, Harrie, geboren (1905) te Megen. Ook zoon Adriaan zal te Megen worden geboren (1907). De laatste 2 kinderen komen ter wereld in Esch. De laatste 3 kinderen, Agnes (wordt slechts 7 maanden oud) Toos en Annie komen in Esch ter wereld.

Dorpsgezicht Megen

Tot welke datum hij te Megen werkzaam is, is niet bekend, doch op enig moment wordt hij rijksveldwachter in 's-Hertogenbosch en gaat daar wonen in de directe omgeving van de, nog bestaande, watertoren. Per 17 april 1909 wordt hij als rijksveldwachter verplaatst van 's-Hertogenbosch naar Esch²⁰. Hij volgt daar waarschijnlijk rijksveldwachter **B.G. Stevens** op, die per gelijke datum wordt verplaatst naar Roermond.

Esch rond de wisseling 19e naar 20e eeuw

De, dan nog zelfstandige, gemeente Esch²¹ is rond de overgang van de 19e naar de 20e eeuw een kleine, vrijwel geheel agrarische en tevens nagenoeg katholieke, gemeenschap van zo'n dikke 500 inwoners. Per 1 januari 1950 is dat aantal gegroeid tot 940.

Aan de Dorpsstraat liggen vlak bij elkaar de molen²², kerk²³ en raadhuis²⁴. Langs de weg naar Sint-Michielsgestel verrijst in 1895 klooster **Santa Monica**, waar de **Witte Zusters van Afrika**

²⁰ Het Nieuws van den Dag, 20 april 1909.

²¹ Esch gaat in 1996 op in de nieuwe Gemeente Haaren, omvattende de kernen: Haaren, Esch, Helvoirt en vanaf 1997 Biezenmortel. Medio 2017 ca. 14.000 inwoners. Thans (2017) wordt een traject ingezet dat gaat leiden tot de opsplitsing en daarmee opheffing van de gemeente Haaren. Esch komt per 1-1-2021 bij de Gemeente Boxtel.

²² Stellingmolen, aan de Dorpsstraat gebouwd in 1876 door hoofdonderwijzer **H. Fick**, wiken en kap verwijderd in 1922.

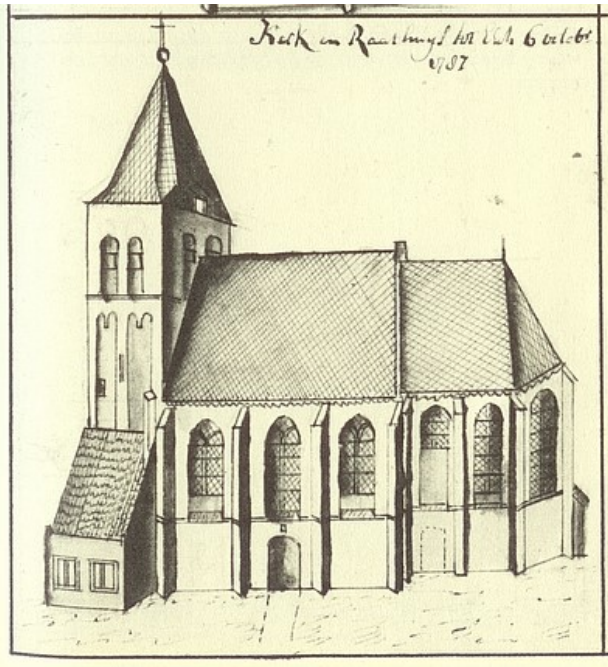
²³ Sint-Willibrorduskerk (Gotisch): toren uit 2e helft 15e eeuw. Kerk in 1856 vervangen door nieuw gebouw tegen oude toren naar ontwerp van **Henri van Tulder**. De kerk wordt andermaal herbouwd in 1926-'27 naar ontwerp van **Hubert van Groenendael**.

²⁴ Raadhuis gebouwd in 1856. Tot dat moment had een aanbouw tegen de kerktoren als zodanig dienstgedaan (zie hiervoor een door Boxtelaar **Hendrik Verhees** (1744-1813) gemaakte schets).

hun intrek nemen. Als op 1 januari 1868 de spoorlijn tussen Vught en Boxtel wordt geopend en daarbij Esch passeert, krijgt Esch pas zo'n 24 jaar later, in 1892, de status van spoorweghalte en daarmee een piepklein stationnetje, gelegen op zo'n anderhalve kilometer van de dorpskom. Later komt daar nog een bescheiden laad- en losplaats bij²⁵. In 1935 verliest Esch de haltefunctie, het gebouwtje wordt in 1970 gesloopt.

Esch is gelegen op een zandhoogte en is al bewoond in late bronstijd en Romeinse tijd, uit welke laatste periode in de jaren vijftig van de 20e eeuw op het grondgebied van Esch vele bodemvondsten worden gedaan. Tijdens de Reformatie komt de katholieke kerk in handen van de zeer weinige Essche protestanten. Esch krijgt dan ook geen eigen dominee: die van Boxtel komt hier op zondag een dienst houden. Later wordt de protestantse gemeente van Esch bij die van Boxtel gevoegd. Oorspronkelijk ligt Esch aan een doorgaande noord-zuidroute v.v. met aanvankelijk niet meer een doorwaadbare plek in de Essche Stroom, waar die route via Spankertstraat, Postelstraat en Leunisdijk richting Boxtel liep om daar via de Brukelsebrug (Smalwater) Boxtel binnen te gaan. De Essche Dorpsstraat is pas van latere datum.

Die noord-zuidroute v.v. wijzigt als in april 1742, als in 's-Hertogenbosch wordt begonnen met de aanleg van de steenweg naar Best, later ook Eindhoven Luik, die ten oosten van Esch komt te liggen. Esch kent vanouds het **Sint-Willebrordusgilde**, dat oorspronkelijk behoorde tot de categorie kerkelijke broederschappen (devotie / liefdadigheid). Waarschijnlijk in 1598 werd het gilde omgevormd tot een schuttersgilde, bewapend met de voetboog.

Boxtelaar Hendrik Verhees schetst op 6 oktober 1787 de Essche kerk met tegen de toren aangebouwd het kleine raadhuis.

In 1856 wordt tegen de oude toren een nieuwe kerk gebouwd naar het ontwerp van Van ulder.

Van Esch werd wel gezegd dat het geen raadhuis, doch slechts een raadkamer had.

Deze werd tegen de kerktoren gebouwd en dat geschiedde waarschijnlijk kort na het van kracht worden van de Politieke Reformatie in 1660. Hetgeen tot dan toe in veel kleine dorpen gebruikelijk was: het houden van vergaderingen van het dorpsbestuur in een herberg, werd verboden.

²⁵ Losplaats geopend op 10 april 1915, bron: aantekeningen CdK, baron Van voorst tot Voorst.

Sint-Willibrorduskerk te Esch in 1926, kort voor sloop. Dit is de in 1859 gebouwde kerk naar ontwerp van Van Tulder. De toren blijft staan.

De oude Sint-Willibrorduskerk wordt in 1856 vervangen door een nieuw godshuis naar een ontwerp van **Henri van Tulder**. De oude toren blijft staan. Het oude raadhuis, een aanbouw tegen de toren met een grondoppervlak van ca. 4 bij 4 meter, verdwijnt eveneens. In genoemd jaar leggen burgemeester **Verheyen** en de wethouders **Laurens Brox** en **Franciscus van den Braak** op maandag 16 juni de eerste steen voor het nieuwe raadhuis, dat in de herfst dat jaar al betrokken kan worden.

Het dorp krijgt pas in 1902 een dorpspomp, geplaatst in de omgeving van de kerk. Deze doet dienst tot dinsdag 15 oktober 1929, op welke dag Esch een drinkwaterleiding krijgt, als onderdeel van de, vanaf de Bossche drinkwaterleiding, aangelegde leiding naar Boxtel, Esch, Haaren en Oisterwijk. Boxtel en Oisterwijk krijgen elk een identieke watertoren.

In 1902 krijgt Esch, pal vóór de kerk een waterpomp, gebouwd van onder meer sloopmateriaal (o.a. leeuwenkopjes) van landhuis Groenendaal. Esch krijgt later binnen één week (oktober 1929) een waterleiding en elektrisch licht. Gaslicht heeft Esch nooit gekend, dus zo over van petroleumlamp op elektrisch licht! Na de komst van een waterleiding (1929), wordt de pomp in 1930 afgebroken

*Voor gebruik op elektrisch licht
omgebouwde originele petroleumlamp.*

*Deze lamp doet in de woning
Dorpsstraat 15 te Esch van veldwachter
Van Haren dienst totdat in oktober 1929
in één week tijd Esch een waterleiding
(tegelijktijd met Boxtel, Haaren en
Oisterwijk) krijgt en elektrisch licht.*

*Een gasfabriek kent het kleine Esch
nooit en transport vanaf Boxtel is een te
groot technisch en duur probleem.*

In 1926/'27 wordt een nieuwe kerk gebouwd, links tegen de oude (1450-1500) toren. Het ontwerp is van architect **Hubert van Groenendael**²⁶. De eerste steen wordt gelegd op donderdag 2 september 1926²⁷. Gedurende de periode dat de nieuwe kerk wordt gebouwd, gaan de Esschenaren ter kerke in een houten noodgebouw. Dat zal nadien worden verplaatst naar een locatie opzij van **Missiehuis Sint-Theresia** (priesteropleiding) op Stapelen in Boxtel, alwaar de paters **Assumptionisten** wonen en werken. De houten kapel doet daar dienst tot 1959.

De nieuwe Sint-Willibrorduskerk wordt op woensdag 7 september 1927 ingewijd door pastoor **Van Duren**²⁸, geassisteerd door diverse collega's en in aanwezigheid van veel parochianen. Het zal dan nog zo'n 3½ jaar duren voordat de Bossche bisschop Diepen afreist naar Esch om de kerk te consacrer²⁹.

²⁶ **Hubert van Groenendael**, geb. Nunhem, 28 december 1868, overl. Maastricht, 25 oktober 1942. Nederlands architect. Leerling van Pierre Cuypers uit Roermond.

²⁷ Provinciale Noordbrabantsche & 's-Hertogenbossche Courant, 2 september 1926.

²⁸ De Tijd, donderdag 8 september 1931 / **Henricus van Duren**, geb. Ravenstein, 1 november 1865, overl. Esch, 8 augustus 1942. Priester gewijd 1894, Pastoor te Esch van 21 juni 1911 tot 5 april 1940.

²⁹ Consacrer^{en}: onder meer inwijden (kerk, klooster).

De in 1927 in gebruik genomen Sint-Willibrorduskerk te Esch naar ontwerp van J.J.H. (Hubert) van Groenendael

Pastorie en Kerk gezien vanaf de Dorpsstraat te Esch

Nieuwe kerk in aanbouw

De Essche pastoor Henricus van Duren

Overval op landhuis Esschenreen

Diezelfde dag dat de nieuwe kerk wordt ingewijd, vindt 's middags - binnen korte tijd voor de tweede keer - een overval in de omgeving plaats. Dat gebeurt nu ten huize van de heer **Van der Eerden**, die woonachtig is in het landelijk gelegen huis met de naam **Esschenreen**, aan de Gestelseweg. Op dat moment is alleen een dienstbode met twee kleine kinderen in het huis. De overvallers die aanvankelijk om een aalmoes vragen, slaan daarna de ruit in het voordeurraampje stuk en grijpen de dienstbode die ze molesteren.

De jonge vrouw ziet zich los te rukken, doch valt daarbij ongelukkig en raakt bewusteloos. Daarop kiezen de snoodaards het hazenpad. Gelukkig is de dienstbode niet ernstig gewond en vlucht naar de heer **De Greef**, die per telefoon de politie waarschuwt. Veldwachter Van Haren is daar ongetwijfeld bij betrokken geweest.

Esschenreen aan de Gestelseweg wordt overvallen op woensdag 27 september 1927

De houten noodkerk te Esch, die dienstdoet gedurende de bouwperiode van de nieuwe kerk. Op de achtergrond is de nieuwe Sint-Willibrorduskerk al te zien. De bouw lijkt welhaast voltooid. Vandaar dat we de foto durven dateren rond 1927. De houten noodkerk was geplaatst in een weiland langs de Dorpsstraat. Nadien verhuis dit houten gebouw naar Boxtel, waar het wordt opgetrokken naast Missiehuis Sint-Theresia (priesteropleiding) van de paters Assumptionisten op Stapelen

De Essche noodkerk die kort nadien is verplaatst naar Boxtel, wordt daar reeds op zondag 27 november dat jaar ingewijd door de Bossche bisschop mgr. **A. Fr. Diepen**³⁰.

Diepen begeeft zich pas een goede drie en een half jaar later weer naar Esch om daar alsnog de Sint-Willibrorduskerk te consacreren... Dat gebeurt op maandag 27 april 1931. Een dag eerder is hij te Esch gearriveerd en wordt daar ontvangen ter hoogte van het klooster **Sancta-Monica**.

Als nadien de houten noodkerk naar Boxtel verhuist, wordt het gebouw geplaatst terzijde van Missiehuis Sint-Theresia (priesteropleiding) op Stapelen, waar ook het kasteel eigendom is van de paters Assumptionisten. Daar doet het dienst als noodkapel. Als het missiehuis wordt verbouwd en daarbij een eigen kapel krijgt, wordt het houten noodonderkomen omstreeks 1960 gesloopt.

De bekende rooms-katholieke priester **Antoine Bodar** krijgt in zijn jeugd een tijdlang zijn opleiding aan dit instituut. Als in 1958 paus pius XII komt te overlijden en daarna Johannes XXIII tot nieuwe paus wordt herkozen, is Bodar in de houten kapel aanwezig met zijn medeleerlingen en zingt het Te Deum.

Esch binnen vier dagen in moderne tijd

In het jaar 1929 raakt Esch binnen een tijdsbestek van slechts vier dagen geheel bij de (moderne) tijd.

Op dinsdag 15 oktober krijgt het dorp een waterleiding, op vrijdag 18 oktober gevolgd door elektriciteit. Esch kende nooit gasverlichting: dus zó over van olie-/petroleumlamp op elektrisch licht!

³⁰ **Arnoldus Franciscus Diepen**, geb. Tilburg. 12 maart 1860, overl. 's-Hertogenbosch, 18 maart 1943 (83 jr.). Bisschop gewijd op 7 maart 1915, bisschop van 's-Hertogenbosch per 22 december 1919.

Esch, zondag 26 april 1931. Mgr. A.Fr. Diepen, bisschop van 's-Hertogenbosch komt de nieuwe (reeds sinds 1927 in gebruik zijnde) kerk consacreren. Dat gebeurt één dag later, op maandag 27 april. Het meisje met bloemen is het dochtertje van burgemeester Marie (M.J.C.A.) Arnoldts, die rechts naast haar staat (met burgemeestersketen). Achter genoemd meisje en linksachter de burgemeester staat rijksveldwachter Janus van Haren. De bisschop is op deze foto niet zichtbaar. De te paard gezeten wachtmeester der Koninklijke Marechaussee, zichtbaar achter de burgemeester, is waarschijnlijk afkomstig van de dan nog bestaande Brigade der Koninklijke Marechaussee in Boxtel (kazerne aan de Kasteellaan). Locatie: omgeving klooster Sancta-Monica. (Foto: Fotopersbureau Het Zuiden)

Rijksveldwachter A. van Haren

Dezelfde dag, zondag 26 april 1931, omgeving klooster Sancta Monica, Gestelseweg te Esch. Midden in beeld, hoed in de hand, mgr. A.Fr.Diepen, bisschop van 's-Hertogenbosch. (Foto: Fotopersbureau Het Zuiden)

Rij bruidjes voor pastorie Willibrorduskerk. Links in de Dorpsstraat is een praalwagen zichtbaar. (Foto: Fotopersbureau Het Zuiden). Waarschijnlijk maandag 27 april 1931, dag van de consecratie nieuwe kerk.

*Vermoedelijk maandag 27 april 1931: praalwagen bij gelegenheid consecratie nieuwe kerk.
Bovenaan, tweede van links, Annie van Haren.*

*Uitsnede uit foto erboven: bovenaam, 2de van links zit Annie van Haren,
jongste dochter van veldwachter Adrianus van Haren, dan 17½ jaar oud
en moeder van uwscibent*

Dorpsstraat te Esch. Het najaar 1856 in gebruik genomen raadhuis dat dienst zal doen tot 1969. Ambtshalve is rijksveldwachter Adrianus van Haren hier veelvuldig binnen geweest.

Bezoeken aan Esch door de commissaris der koningin

Mr. Arthur Eduard Joseph baron van Voorst tot Voorst. *Burgemeesterszoon en stammend uit een voornamelijk rooms-katholieke adellijke familie. Geboren te Elden (Gem. Elst, Gld.), 13 december 1858, overleden te 's-Hertogenbosch, 27 juli 1928. Bijgezet in familiegraf te Vught op 31 juli 1928. Kandidaat-notaris 1885-1887. Burgemeester van Huissen van 1 februari 1887 tot 20 april 1893. Lid Provinciale Staten Gelderland 1889-1893. Lid Gedeputeerde Staten Gelderland 1893-1894. Commissaris der koningin in Noord-Brabant van 1 september 1894 tot 27 juli 1928.*

Mr. A.E.J. baron van Voorst tot Voorst is commissaris der koningin (CdK) in Noord-Brabant tussen 1894 en 1928. Hij sterft zogezegd in het harnas. Hoewel al enige tijd last van vermoeidheid en behept met hartklachten, had hij bij de minister reeds zijn verzoek om ontslag ingediend. Minister van Binnenlandse Zaken (en Landbouw) in die periode is **mr. Johannes Benedictus Kan**, vader van de latere cabaretier **Wim Kan**. Minister Kan vraagt

Van Voorts tot Voorts echter om aan te blijven, hetgeen gebeurt, met voor de laatste fatale gevolgen...

Regelmatig gaat Van Voorst tot Vorst op bezoek in de gemeenten die in zijn ambtsgebied liggen. Zo ook Esch. Van die bezoeken houdt hij in een cahier, aantekeningen bij. Van Voorst tot Voorst is op bezoek te Esch op 12 augustus 1898, als daar **J.F. van Leeuwen**³¹ burgemeester is.

Burgemeester J.F. van Leeuwen, burgemeester te Esch 1886-1903

Deze heeft kort ervoor, op 4 augustus, zijn 12½ jarig ambtsjubileum gevierd. De CdK doet ten overstaan van de gemeenteraad een goed woordje voor veldwachter **J. Vlassak**, die een goeie vijftig gulden jaarlijks aan inkomsten verliest ten gevolge van het van kracht worden van het verbod op 'nevenbedieningen.' Voorheen was het gebruikelijk dat de veldwachter zijn karige loontje aanvulde en bijvoorbeeld tevens fungeerde als gemeentebode, Daarvoor werd hij apart betaald. Voor genoemd verlies wordt Vlassak door de gemeenteraad niet gecompenseerd. De raadsleden echter zijn van mening dat Esch best zonder veldwachter kan, er valt toch nooit iets voor... Bovendien hebben ze ook nog een rijksveldwachter. Vlassak doet bijna geen dienst meer en is meestal te vinden op zijn eigen land dat hij bewerkt.

Dinsdag 15 mei 1906 is de CdK andermaal op bezoek in Esch. Burgemeester is dan **W.G.H. Strijbosch**³². Esch telt dan zo'n 500 inwoners. De gemeenteveldwachter heeft een traktement van 300 gulden, is sinds één jaar in dienst en men is tevreden over hem.

³¹ **Johannes Franciscus van Leeuwen**, geb. Boxtel 21 januari 1826, overl. Esch, 14 september 1906. Burgemeester van Esch 1886-1903. Bleef ongehuwd. Begon als raadlid te Esch, eerste periode 1866-1875.

³² **W.G.H. (Willem) Strijbosch**, geb. . overl. , burgemeester te Esch 1904-1918.

Burgemeester W.G.H. Strijbosch, burgemeester van Esch 1904-1918

Burgemeester **Strijbosch** is een fervent jager, een hobby waar hij veel tijd in steekt. Hij jaagt onder meer met **Van Boeckel, Hubert van Leeuwen, De Leijer** (wethouder Vught) en **Alphons van Rijckevorsel**. Veldwachter Janus van Haren assisteert regelmatig bij die jachtpartijen en, zoals we verderop nog zullen zien, houdt er onder andere een bijzonder huisdier aan over.

Vrijdag 1 augustus 1919 volgt wederom een bezoek aan Esch door de CdK. Op dat moment is in Esch sinds een jaar **Marie Arnoldts**³³ burgemeester. Deze blijft in functie tot 1946, in welk jaar hij wordt opgevolgd door mr. **Willem C.M. Francissen**.

Het salaris van de veldwachter, zevenhonderd gulden zonder vrije inwoning wordt door hem te laag bevonden. Derhalve dringt hij sterk aan op verbetering.

Burgemeester Marie Arnoldts, burgemeester van Esch 1918-1946

³³ **M.J.C.A. (Marie) Arnoldts**, geb. Dordrecht ... 18.. , overl.... , burgemeester Esch 1918-1946.

April 1909: Janus van Haren als rijksveldwachter te Esch

Wanneer Janus met zijn gezin in Esch komt wonen nadat hij daar is geplaatst, is onbekend, doch dat zal ongetwijfeld rond de datum van zijn plaatsing in Esch zijn geweest. Wel is bekend dat zij op een tweetal adressen hebben gewoond. Het eerste adres betreft het vrijstaande pand Dorpsstraat 11. Later verhuizen zij naar het, eveneens nog bestaande, vrijwel ongewijzigde pand (huidige adres) Dorpsstraat nr. 15³⁴. Wanneer en waarom zij verhuizen is onbekend. Mogelijk dat de verhuizing naar het slechts enige tientallen meters verder gelegen huis gebeurt omdat het groter is. Het moet tenslotte een gezin met 6 opgroeiende kinderen kunnen herbergen.

Dorpsstraat te Esch waar veldwachter Adrianus van Haren met zijn gezin aanvankelijk gaat wonen in het linker pand, later verhuizen zij naar het huis, uiterst rechts op de foto

Op het moment dat Janus te Esch veldwachter wordt, is **Willem Strijbosch** - sinds 1904 - daar burgemeester. Gemeentebestuur en veldwachter hebben dan hun ambtelijk onderkomen in het, in de schaduw van de kerktoren aan de Dorpsstraat gelegen piepkleine raadhuisje³⁵.

Janus en zijn vrouw krijgen kennissen, die wonen op **Balsvoort**, dan nog een boerengehuchtje gelegen in natuurgebied **Kampina**. Die komen op zondag met paard en kar naar de kerk in Esch. Van tijd tot tijd stappen Janus en Agnes na afloop van de heilige mis bij hen op de kar, rijden mee naar Balsvoort om daar de dag door te brengen. Tegen het vallen

³⁴ In *Beschrijving van Esch* wordt op blz 1/2 foutief vermeld dat dit huis ooit werd verhuurd aan rijksveldwachter **Verhagen**.

³⁵ Raadhuis te Esch, eerste steen gelegd 16-6-1856, gerenoveerd in 1978, in gebruik tot 7 november 1969. Voordien was een aanbouw tegen de middeleeuwse kerktoren als raadhuis in gebruik, Oude kerk en raadhuis worden in 1856 afgebroken. Nog geheel aanwezig tekent **Hendrik Verhees** op 6-10-1787 de oude kerk, toren en het tegen de toren gebouwd raadhuis. Zijn tekening blijft bewaard.

van de avond worden ze op dezelfde wijze weer teruggebracht naar hun woning in Esch. Janus moet van tijd tot tijd arrestanten begeleiden op transport. Dat is iets waar hij een gloeiende hekel aan heeft.

Stroppers op heterdaad betrapt

Reeds op woensdag 11 december 1909 doet Janus van zich spreken³⁶. Wat is het geval? In de nacht van 4 op 5 december dat jaar betrapten Janus en de onbezoldigde rijksveldwachters **G. v.d. Steen** en **G. Peijnenburg** uit Boxtel in die plaats een tweetal beruchte lichtbakstropers, **A.W.** en **J.W.** uit Boxtel op heterdaad. Daarbij wordt een geweer, een lichtbak en een haas in beslag genomen. De stropers worden aangehouden.

Janus grijpt schutter

In de nacht van vrijdag 20 op zaterdag 21 september 1911 is Janus samen met rijksveldwachters **Couwenbergh** uit Vught en **IJzenbrand** uit Helvoirt op surveillance in het jachtgebied **De Heikant** te Helvoirt. Op zeker moment zien ze achter een boerenschuur een licht worden aangestoken dat in de stikdonkere nacht het erachter gelegen veld hel verlicht. De veldwachters begrijpen dat hier sprake is van stropen met een lichtbak. Ze stellen zich verdekt op en zien op zeker moment de stropers, drie in getal, in hun richting komen. Onder het roepen van *rijkspolitie!* springen ze tevoorschijn teneinde de onverlaten in te rekenen. Couwenbergh grijpt het geweer van een van de mannen beet, doch een andere stroper richt zijn geweer op Couwenbergh en vuurt af. De hagel mist Couwenbergh op een haar na. Janus ziet het gebeuren en slaagt erin de dader, een zekere **Kr.** uit Helvoirt, te overmeesteren. Medio december dat jaar wordt de dader door de rechtbank in 's-Hertogenbosch veroordeeld tot vijf jaar cel³⁷. Getuigen-deskundigen verklaren dat het schot, gezien de geringe afstand, bij treffen zeker dodelijk zou zijn geweest. Het voorval wordt onder de titel *een stroopersdrama* in diverse kranten uitgebreid gemeld.

Arrestatie messenrekker tijdens Essche nakermis

Zaterdag 14 oktober 1911 is het in Esch *nakermis*. Ook van buiten Esch zijn er nog legio bezoekers aanwezig. Onder hen de uit Sint-Michielsgestel afkomstige, jonge landbouwer **Verhagen** van voor in de twintig. Hij is rond zes uur in de avond aanwezig in café *De Zwaan*³⁸ van **Martinus van Schijndel**. Plotseling, zonder enige aanleiding en zonder dat er woorden zijn gevallen, wordt Verhagen met een scherp pennemesje in de borst gestoken door **Van Apeldoorn**, een omstreeks 23-jarige landbouwer uit Liempde. Verbouwereerd knoopt Verhaagen, staande voor de toog in het café zijn vest los, waarna het bloed uit de wond gutst. Hij raakt bewusteloos en zakt in elkaar. Er wordt hulp ingeroepen. Rijksveldwachter **Janus van Haren** en gemeenteveldwachter **Lambert van der Lee** komen aansnellen. Per koets arriveert dokter **Wösten** vanuit Boxtel, die het slachtoffer onderzoekt en eerste hulp verleent. Gelukkig valt de wond mee: het mesje ketste af op de borstkas. De veldwachters arresteren Van Apeldoorn en confronteren hem met het inmiddels weer bij bewustzijn zijnde slachtoffer, die hem als dader herkent. Daarop wordt Van Apeldoorn

³⁶ De Zuid-Willemsvaart, woensdag 11 december 1909.

³⁷ Nieuwsblad van het Noorden, 16-12-1911; De Telegraaf, 21-11-1912

³⁸ Reeds in 1807 wordt **De Zwaan** beschreven als *een goede herberg*. (Beschrijving van het Koninkrijk Holland, deel 1, Departement Brabant, 1807)

afgevoerd naar het gevangenhok in het raadhuis. Als blijkt dat de wond niet levensbedreigend is, wordt de dader, zij het voorlopig, weer op vrije voeten gesteld.

Voormalige herberg De Zwaan van Mart. van Schijndel aan de Haareneweg te Esch

Lambert van der Lee in 1923, collega-veldwachter van Janus van Haren. Lambert is eerder rietdekker geweest.

Lambert is reeds geruime tijd veldwachter te Esch voordat Janus van Haren daar wordt geplaatst.

Op zondag 17 december 1905 vangt veldwachter Van der Lee in de Run (Essche Stroom) in één klem twee flinke otters. Deze wegen samen ruim 23 pond. Later zal Lambert op Beukenhorst een otter vangen die in zijn eentje even zwaar is.

Esch, 1932. Viering 40-jarig huwelijksfeest van veldwachter Lambert van der Lee³⁹. Op de foto Lambert en echtgenote Johanna, hun kinderen en enige broers en zussen van de jubilarissen. Drie jaar later overlijdt Lambert.

Janus krijgt rang brigadier-titulair

Medio mei 1914 wordt Janus als rijksveldwachter de rang van brigadier-titulair toegekend⁴⁰. Niet iedere politieambtenaar bezit dan (algehele) opsporingsbevoegdheid. Rijks- en gemeenteveldwachters bezitten die bevoegdheid wèl. Janus zal in genoemde rang - hij wordt nooit tot brigadier bevorderd - dienen tot aan zijn pensionering. Zijn rangonderscheidingsteken: een stip op de opstaande kraag, wordt wel eens verward met de rang van adjudant van gemeente- of rijkspolitie.

Stenenbombardement door boze huzaren

Dinsdagavond 5 februari 1918 is Janus in Helvoirt getuige van het feit dat een zestigtal huzaren van een daar ingekwartierd cavalerie-eskadron (mobilisatie vanwege de Eerste Wereldoorlog) het huis van landbouwer en raadslid **Willem van Iersel** belagen. Wat is het geval? Van Iersel is inkwartiering toegewezen van een drietal huzaren, doch weigert die zelf in huis te nemen: hij besteedt ze uit. De commandant van de drie huzaren, de ritmeester **A.H.W. Bleijenburgh** komt dit ter ore en geeft opdracht dat Van Iersel het drietal alsnog in zijn eigen huis onderdak zal bieden. Van Iersel weigert. Er ontstaat een gespannen sfeer.

³⁹ **Lambert van der Lee**, geboren Vlijmen, 16-2-1863, overleden te Esch, 21-11-1935 (ruim 72 jaar oud). Zoon van **Lambert van der Lee** en **Joanna Fitters**. Lambert trouwt op 12 mei 1892 met **Johanna Petronella van Gorp**. Zij krijgen 9 kinderen: 5 dochters en 4 zonen. Aanvankelijk is Lambert rietdekker, doch wordt later veldwachter te Esch.

⁴⁰ Rotterdamsch Nieuwsblad, 25 mei 1914.

Veldwachters en marechaussees worden preventief opgeroepen. Nadien kan de marechaussee weer inrukken. Gemeenteveldwachter **F. van Broekhoven** en de Essche rijksveldwachter **Janus van Haren** blijven ter plaatse.

De Helvoirtse landbouwer Willem van Iersel met geweer aan de schouder, jachthond en rechts op zijn knieën, zijn zoon Martinus.

Diens boerderij werd het doelwit van gemobiliseerde militairen die het niet eens waren over Willems eigen interpretatie van het toepassen van de inkwartieringswet.

Van Iersel is weliswaar gemeenteraadslid en, zoals wordt gezegd, de rijkste inwoner van het gehele dorp, erg geliefd maakt hij zich niet.

De eerste luitenant baron **Van Haerdt** gaat 's-avonds poolshoogte nemen bij de boerderij van Van Iersel, doch dan is alles daar nog rustig. Na zijn vertrek komt het tot echter tot een uitbarsting. Als het donker is geworden verzamelen zich zo'n zestig huzaren voor de boerderij van Van Iersel.

Veldwachter Van Haren gaat, samen met zijn Helvoirtse collega Van Broekhoven naar buiten om op te treden tegen de eigenmachtig handelende militairen. De huzaren beginnen echter de boerderij met stenen en stukken van stukgeslagen dakpannen te bekogelen, waarbij dakpannen en ruiten sneuvelen. Ook wordt de voordeur opengeramd. De luitenant baron Van Haerdt wil over deze situatie overleggen met de burgemeester, doch deze - hoewel in zijn huis aanwezig - laat Van Haerdt door de huishoudster melden dat hij niet thuis is... Tijdens de belegering van zijn boerderij schuilt Van Iersel met zijn gezin angstig in de woonkamer. Veldwachter Van Haren wordt nadien door de huzaren nog beschuldigd van dronkenschap omdat hij tijdens de ongeregelheden over een drempel struikelt. Van Haren antwoordt daarop dat hij de laatste acht jaar geen druppel drank heeft genuttigd...⁴¹

⁴¹ Paginagroot artikel in de Nieuwe Tilburgsche Courant van 27 februari 1918.

Als de voordeur wordt open geramd vliegen er ook enige stenen naar binnen. Van Iersel gaat met zijn - ongeladen - geweer naar de deur, waarop het even rustig wordt. Als hij weer binnen is, begint het gooien met stenen en dergelijke opnieuw. Uiteindelijk ziet Van Iersel in dat hij zijn verzet moet opgeven. Nadien arriveert de ritmeester Bleijenburgh met enige van zijn officieren en worden de drie in te kwartieren soldaten alsnog tot de boerderij van Van Iersel toegelaten. Als de rust die nacht is weergekeerd becijfert Van Iersel dat hij zo'n zevenhonderd gulden aan schade heeft geleden.

Intussen zijn ook de beide veldwachters weer komen opdagen: Van Iersel was al bang dat hen iets zou zijn overkomen. Om van de schrik te bekomen werd die hachelijke avond de oudste wijn in huis tevoorschijn gehaald...
Al met al een onverkwikkelijke geschiedenis.

Het voorval haalt de landelijke pers en verschijnt uitgebreid - paginavullend, soms zelfs op de frontpagina - in de krant. Ook na afloop verschijnen er nog berichten over hetgeen gebeurde.

(An)toon van den Braak en de overval op buurman

Voor de redactie van het
Brabants Dagblad
in Best zoeken wij twee

EIND- REDACTEURS

Wij denken aan journalisten met enige jaren ervaring, die belangstelling hebben voor de compositie van de krant en die mee willen werken aan een goede vormgeving.

Voor het goed vervullen van deze functie is ervaring met opmaak- en lay-out-werk gewenst, terwijl enige jaren ervaring op een bureau-redactie Binnen- of Buitenland op prijs wordt gesteld.

Naast de hoofdtak op de eindredactie – in afwisselende dag- en nachtdiensten – bestaat de mogelijkheid, dat de te benoemen man of vrouw wordt ingeschakeld bij reportage-werk (waarbij erg veel prijs gesteld wordt op eigen initiatief en inventiviteit), of bij de verzorging van een speciale rubriek.

Wie meent aan deze criteria te voldoen kan rekenen op:

- goede salariëring, waarin de opgedane ervaring ruimschoots tot uitdrukking zal komen;
- een aantrekkelijke winstdelingsregeling; en uiteraard
- een autoregeling en een goede ziekte-kostenregeling, alsmede bij noodzakelijke verhuizing een uitstekende vergoeding.

Belangstellende journalisten kunnen zich binnen 10 dagen wenden tot Toon van den Braak, Hoofdredactie Brabants Dagblad, Emmaplein 2, 5211 VW 's-Hertogenbosch.

Het Brabants Dagblad zoekt een tweetal eindredacteuren.

Gegadigden kunnen zich melden bij Toon van den Braak, waarnemend hoofdredacteur en geboren Esschenaar.

NRC Handelsblad, 2 juni 1979

De lezer zal zich waarschijnlijk afvragen wat een advertentie van het Brabants Dagblad uit 1979 in het kader van dit verhaal hier doet. Het gaat om de daarin vermelde naam van **Toon of Antoon (A.H.J.) van den Braak**. Toon wordt in 1915 geboren in Esch als zoon van **Willem van den Braak** en **Mina van den Braak-van de Ven**. Vader Willem is landbouwer en hij en zijn gezin wonen in een boerderij op de hoek van de Spankertstraat en Postelstraat. Tegenover hen staat de **Roomboterfabriek** of **Stoomzuivelfabriek Sint-Willibrord**, waar een broer van Willem directeur is.

Eenmaal volwassen volgt Toon een journalistieke loopbaan. Gedurende de periode dat hij nog in Esch woont, kennen de mensen hem als **Antoon**, nadien wordt dat **Toon**. Toon heeft onder meer grote belangstelling voor heemkunde. Zo is hij jarenlang lid, en ook bestuurslid, van de (toenmalige naam) **Heemkundige Studiekring voor Boxtel en omgeving**. Wellicht is Toon tevens lid geweest van de Heemkundekring waarvan ook Esch deel uitmaakt, **De Kleine Meijerij**, want op hoge leeftijd schrijft hij nog een artikel voor **De Kleine Meijerij**, het gelijknamige vlugschrift van genoemde heemkundekring. De titel van zijn artikel luidt

Eerherstel voor een oude schuur⁴² en behandelt de schuur die overbleef nadat de bijbehorende boerderij afbrandde en welke schuur moest worden verplaatst in verband met planologische ontwikkelingen in Esch. De schuur wordt verplaatst naar het erf van oud-gynaecoloog **Friso Plantema**⁴³ op Baarschot, waar eerder een schuur is afgebrand.

Toon begint als verslaggever en provincieredacteur bij **Het Huisgezin**, de voorloper van het **Brabants Dagblad**. Hij werkt gedurende 25 jaar bij het **Brabants Dagblad, Eindhovens Dagblad** en het **Nieuwsblad van het Zuiden**. Tevens is hij tussen 1973 en 1979 bestuurslid van de NVJ (Nederlandse Vereniging van Journalisten) en tevens het oudste erelid.

In 1979 wordt hij, kort voor zijn pensioen, waarnemend hoofdredacteur bij het Brabants Dagblad. In 1980 gaat hij met pensioen. Toon, gehuwd, één dochter, woont dan in Schijndel waar hij op donderdag 24 december 2009, op 94-jarige leeftijd, overlijdt. Op maandag 28 december 2009 vindt de uitvaart voor Toon plaats in de Sint-Willibrorduskerk te Esch.

Toon van den Braak ca. 1921

Toon op latere leeftijd

Toon heeft een jongere broer, Harrie. In hun jonge jaren worden ze in het dorp wel de *grote en kleine burgemeester* genoemd.

In de periode dat uw scribent secretaris is (1979-1983) van de **Heemkundige Studiekring voor Boxtel en omgeving** (toenmalige naam), treft deze Toon van den Braak regelmatig. Als Toon hoort wie zijn moeder is, vertelt hij hem het navolgende verhaal uit zijn jeugd.

⁴² Vlugschrift *De Kleine Meijerij*, jaargang 48 (1997), nr. 2/3.

⁴³ **Friso Plantema** is vanaf 1977 als gynaecoloog werkzaam op het Boxtelse Sint-Lidwina Ziekenhuis en gaat in 2005 met pensioen. Hij woont op Baarschot te Esch.

Toon is nog slechts 3 jaar oud als er een voorval plaatsvindt, dat kennelijk zo'n indruk op hem maakt, dat hij het gebeurde - volgens zijn dochter Laura - de rest van zijn leven op de desbetreffende datum, blijft vertellen.

Brute overval met geweld op buurman Thijs Huijsmans

Wat gebeurt er in de nacht en vroeger morgen van woensdag 2 op donderdag 3 januari 1918? Vlakbij de boerderij van **Willem van den Braak** ligt, op de splitsing van Dorpsstraat en Postelstraat, de boerderij van **Thijs Huijsmans**. Het is een koude winternacht en er ligt een pak sneeuw. Desalniettemin schuifelt een donkere gestalte door de duisternis en dringt de boerderij van Huijsman binnen. Daar gaat hij recht op de bedstee af en begint met een grote hamer te slaan op de plek waar hij meent dat de bewoner ligt te slapen. Thijs Huijsmans is gelukkig tijdig wakker geworden en heeft de bedstee verlaten. Als de kop van de hamer door het woeste slaan van de steel vliegt, grijpt de indringer een aanwezige riek en wil Thijs daarmee te lijf gaan. Gelukkig komt op dat moment de knecht van Thijs, een geïnterneerde Belgische militair, binnen, die de onverlaat van achter vastgrijpt, zodat hij zijn snode plannen niet kan volvoeren. Thijs ziet dat de indringer stevig in de greep van zijn knecht wordt vastgehouden en zegt *ik haal de veldwachter* en is weg.

Intussen is de vrouw van Thijs naar de boerderij van Willem van den Braak gerend en schreeuwt *kom vlug, ze vermoorden Thijs!* De kleine - 3 jaar! - Toon is door alle commotie wakker geworden en zit en hoort wat er verder gebeurt. Zijn vader Willem schiet snel in zijn kleren en volgt de vrouw van Thijs terug naar diens boerderij.

Thijs is intussen onderweg naar de woning van veldwachter Adrianus van Haren, dan nog wonende op het adres Dorpsstraat 11, een afstand van zo'n 300 meter...

Adrianus veegt de slaap uit zijn ogen, schiet in zijn veldwachterstenuw en ploegt samen met Thijs terug naar diens boerderij. Daar wordt de indringer nog steeds in bedwang gehouden door de knecht van Thijs en buurman Van den Braak. Intussen is er licht in de boerderij en valt er een schijnsel op het gelaat van de boef. Dat ontlokt een krachtterm uit de mond van Thijs, *sakkerdju!* Wat blijkt, de insluiper is een bekende van Thijs. Het betreft één van een groep Duitse deserteurs, die eerder met de trein te Boxtel - belangrijk spoorwegknooppunt - arriveerden en van daar uitzwermden over de omgeving. De bevolking voelt zich niet veilig en dit leidt zelfs tot kamervragen aan de minister van Oorlog. Deze meent echter de verontruste Brabantse bevolking van Boxtel en omgeving te kunnen geruststellen met de opmerking dat zij geen gevaar vormen en dat de meesten van hen in de regio werk hebben gevonden.

De Duitser was eerder - ook als knecht - in dienst bij Thijs. Op enig moment verdwijnt hij echter spoorloos, met meenemen van geld van Thijs.

Kennelijk dacht de deserteur dat er meer te halen viel en keert aldus terug naar de boer die hem eerder onderdak en werk verschaftte...

Rijksveldwachter Janus van Haren gebruikt zijn knevelketting⁴⁴ om de verdachte naar het gevangenhok in het Essche raadhuis te transporteren. Vandaar wordt hij later die dag

⁴⁴ Knevelketting nog in bezit scribent dezes. Dit dwangmiddel blijft in gebruik tot 1994.

overgebracht naar het Huis van Bewaring te 's-Hertogenbosch. Reeds de dag erna keert hij terug, tezamen met leden van het Bossche parket om ter plaatse de zaak te reconstrueren.

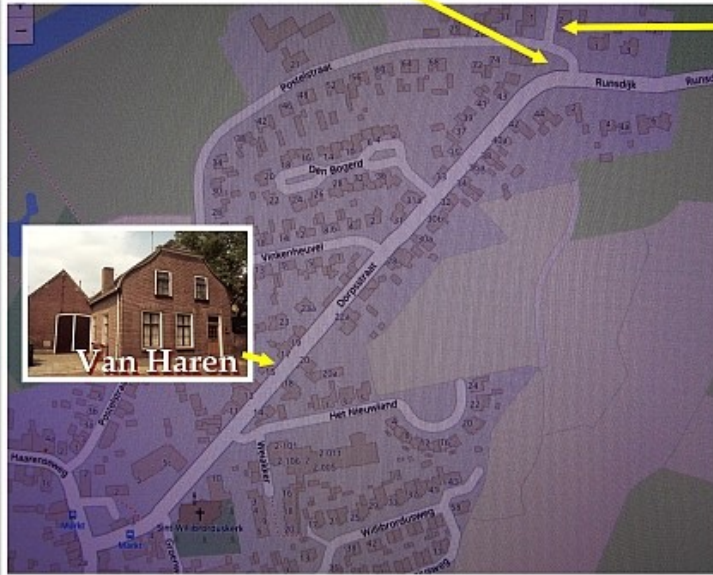
Voormalige boerderij van Huijsmans hier aan de zijde van Postelstraat in Esch

Verdachte bekennt dan dat hij het plan had Thijs het hoofd in te slaan en er dan met diens geld vandoor te gaan. Bij het nader onderzoek worden drie wapens gevonden: een hamer, een riek en een groot mes...

Thijs Huijsmans

De vrouw van Huijsmans rent naar buurman Willem van den Braak die veldwachter Van Haren waarschuwt Van Haren arresteert de indringer, een Duitse deserteur...

Van Haren

Willem v.d. Braak

Overzicht van de overval door een Duitse deserteur op de boerderij van Mathijs Huijsmans, op de splitsing van Dorpsstraat en Postelstraat. De foto van de boerderij van Willem van den Braak werd gemaakt augustus 1952 door toon van den Braak, kort nadat zijn geboortehuis door brand was verwoest. Het gezin Van den Braak woont dan vanaf 1937/38 in een nieuwgebouwde boerderij aan de weiakkers aan de Dorpsstraat, niet ver van de stellingmolen van Fick.

Toekennen medaille watersnoodramp 1926

Eind 1925 kent ons land overvloedige regenval. Het peil in de grote rivieren Maas, Waal, Rijn en hun zijrivieren stijgt tot ongekende hoogten. Januari 1926 overstromen grote gebieden, dijken breken door. Grote gebieden in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg komen onder water te staan, met veel menselijk leed en grote schade als gevolg. Oudjaar 1925 bezwijkt de Maasdijk bij Over- en Nederasselt, het geboortegebied van Janus.

Van alle kanten wordt hulp gedirigeerd naar de getroffen gebieden. Ook politiemensen worden daarbij ingezet. Een van hen is Janus van Haren.

Bij Koninklijk Besluit van 14 mei 1928 wordt de medaille in brons (ingesteld bij Koninklijk Besluit nr. 3 van 20 januari 1926), verband houdende met de watersnoodramp van 1926 toegekend aan **A. van Haren**, rijksveldwachter-brigadier-titulair te Esch⁴⁵.

De door koning Willem III in 1855 ingestelde watersnoodmedaille.

De medaille wordt geslagen in brons en in zilver.

Aan de keerzijde wordt de naam van de gedoceede ingegraveerd.

De medaille is op - on-Nederlandse wijze - met het zijden oranje lint verbonden door middel van een zogeheten beugelophanging.

De watersnoodramp van 1926 is de laatste keer dat deze medaille is uitgereikt.

De watersnoodmedaille wordt bij kb van 27 maart 1855 ingesteld door koning **Willem III**. Het is beloning voor betoonde moed, beleid en zelfopoffering bij gelegenheid van een watersnood. De medaille wordt geslagen in brons en in zilver. De voorzijde van de medaille toont een, naar rechts gericht, borstbeeld van koning Willem III, met omschrift: *Willem III koning der Nederlanden G.H.V.L.* (Groothertog van Luxemburg). Aan de keerzijde van de medaille staat een rol met daarop de tekst: *De Koning aan*, met voldoende ruimte voor het graveren van de naam der gedecoreerde.

Langs de rand de tekst: *watersnood van*, gevolgd door het jaartal.

De medaille werd geslagen en uitgereikt in de jaren 1855, 1861, 1876, 1916, 1926.

De medaille is, door middel van een - in Nederland ongebruikelijke - beugelophanging verbonden met het 37 mm brede zijden oranje lint. Als prinses Wilhelmina koningin wordt, laat zij de beeltenis op de medaille ongewijzigd.

Burenruzie in Lennisheuvel

In de morgen van dinsdag 6 mei 1930 betreft Janus in Lennisheuvel, een kerkdorp van de gemeente Boxtel, landbouwer **J. v.d. A.** terwijl deze bezig is met het verontreinigen van de waterput van **M. Verouden**, zijn buurman. Janus, heeft zich die vroege zomerachtige ochtend verdekt opgesteld en ziet hoe de dader op zijn sokken naar buiten komt, een pot, gevuld met ontlasting in de handen en hoe deze wordt leeg gekieperd in de put van

⁴⁵ Tilburgsche Courant, 8-6-1928; Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 6-6-1928.

buurman **Verouden**. Dat is het moment dat Janus in actie komt. Hij springt tevoorschijn om de dader aan te houden. Deze grijpt echter een viertandige mestvork en bedreigt Janus daarmee. Slechts door enige passen achterwaarts te springen ontkomt de veldwachter aan deze aanslag op zijn leven⁴⁶. De dader verdwijnt daarop in zijn boerderij, waarop Janus zijn revolver trekt, op de deur bonst en J. v.d. A. sommeert naar buiten te komen, hetgeen gebeurt, waarna hij wordt ingerekend. Het blijkt hierbij om een burgenruzie te gaan. De verdachte, beweert in de rechtszaal dat zijn buurman eerder hetzelfde bij hem had geflikt. Een arts wordt als getuige-deskundige opgevoerd om aan te tonen wat het gevaar voor de menselijke gezondheid mogelijk kan zijn.

Burgemeester Arnoldts schaft een automobiel aan

Medio 1930 koopt Arnoldts een auto met kenteken N-26923.

Afscheid Boxtelse chef-veldwachter en installatie nieuwe chef

Dinsdagmorgen 29 september 1931 om half twaalf wordt in de raadszaal van het Boxtelse gemeentehuis afscheid genomen van chef-veldwachter **Borking**, die per 1 oktober met pensioen gaat. Naast vertegenwoordigers van diverse politiestanties, is ook Janus daarbij aanwezig. Korte tijd nadien, woensdagmorgen 30 december 1931 is Janus weer aanwezig wanneer op dezelfde locatie **G. Copier**⁴⁷, door burgemeester **Frans van Beek** wordt geïnstalleerd als nieuwe chef-veldwachter. Daarbij is het voltallige politiekorps van Boxtel aanwezig, alsmede de commandant brigade Boxtel van de Koninklijke Marechaussee. Uit Gemonde is rijksveldwachter **Lavrijsen** aanwezig. Na afloop van die plechtigheid wordt afscheid genomen van veldwachter **Van Vegghel**, die 19 jaar deel uitmaakte van de Boxtelse politie.

De Boxtelse Markt - hier nog onverhard - met het vrijstaande gemeentehuis dat dienstdoet tussen 1843 en 1936. Het biedt tevens onderdak aan het Vrede- later Kantongerecht tot 1877. Foto van vóór 1929 (dorpspomp nog aanwezig)

⁴⁶ Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant, 7 mei 1930. Eindhovens Dagblad, 12 juli 1930.

⁴⁷ **G. Copier**: tot 1-1-1932 werkzaam als rechercheur bij de Boxtelse gemeentepolitie. Per 1-1-1932 chef-veldwachter te Boxtel, per 1-1-1933 bevorderd tot inspecteur, viert op 4-8-1936 zijn 25-jarig politiejubileum, overleden te Boxtel op 15 juni 1941.

Foto van het gezin Van Haren voor het huis Dorpsstraat nr. 11 te Esch, omstreeks 1918. Omdat zoon Jan reeds bij de Fraters van Tilburg verblijft en vader kennelijk aan het werk is, hebben we - voor de volledigheid - beide afwezig maar ingemonteerd. Van links naar rechts: Jan (later frater Gratianus), Adriaan, Harrie, Toos, moeder Agnes met voor har het jongste kind Annie, Lena, vader Adrianus. Nadien verhuizen ze naar een huis, omstreeks 30 meter verder in de Dorpsstraat: naar nummer 15. Esch telt dan omstreeks 500 inwoners.

Hetzelfde pand, Dorpsstraat nr. 11 te Esch, in 2019

Esch, 1923. Rechts vooraan (met pet en snor) gemeenteveldwachter Lambert van der Lee. Rechts achter hem, met piekhelm, rijksveldwachter Janus van Haren.

Esch, foto van omstreeks 1928, v.l.n.r.: achteraan Adriaan, Jan (frater Gratianus), Harrie, vooraan Lena en Annie. Toos ontbreekt.

Pensmarkt te 's-Hertogenbosch, 1928. Voor het pand van de Rooms-Katholieke Werkliedenbond. Foto gemaakt bij gelegenheid van de uitreiking van een nieuw vaandel van de afdeling Rijksveldwacht van genoemde bond. De vrouw, zichtbaar links naast de linker deurstijl is Agnes Maria van Haren-van Schaijk, echtgenote van Janus van Haren, die direct links achter haar staat.

We schrijven 1929.

Jachtopzieners C. van Linge en Lambert van der Lee van landgoed Beukenhorst te Esch met de door hen onschadelijk gemaakte visotter.

Het dier heeft een lengte van 1,25 m. en weegt 25 pond.

Bron: tijdschrift **Ons Zuiden**

Veldwachter Janus van Haren is regelmatig aanwezig wanneer er in de omgeving van Esch jachtpartijen worden gehouden. Bij een ervan wordt een vos geschoten, kennelijk dicht bij zijn hol, want men hoort ondergronds gejank. Onderzoek wijst uit waar de ingang van het hol is en dat daar waarschijnlijk nog een of meerdere jonge vossen in verblijven. Het hol wordt opengelegd en jawel: er zit tenminste één levende jonge vos in. Die wordt door Janus mee naar huis genomen en brengt daar jarenlang door als huisdier.

Huiskamer te Esch met huisdier Reintje de Vos op schoot bij Annie van Haren. Naast haar, zus Lena, inmiddels getrouwd (met Piet Traa uit Boxtel) met oudste kind Joop op schoot, omstreeks 1932. Omdat Reintje, een jaar oud geworden, te speels en te wild werd om binnenshuis te houden, kunnen we veronderstellen dat de vos hier die leeftijd nog niet had bereikt en mogelijk zo omstreeks 1931, vanuit het nest in huis werd opgenomen als huisdier. De foto is waarschijnlijk genomen door Adriaan van Haren, een broer van Annie en Lena en fervent amateurfotograaf

Adriaan en Annie van Haren met vos Reintje, omstreeks 1934. De foto is waarschijnlijk gemaakt door verwoed amateurfotograaf Adriaan, die ook kans ziet zichzelf meermalen op één en dezelfde foto te zetten. Hoe dan ook de foto is met zorg en goede apparatuur gemaakt: o.a. haarscherp en met goede belichting! Reintje kan, tot hij de leeftijd van één jaar bereikt, gewoon in huis worden gehouden. Daarna wordt hij zo groot en speels dat hij 'de klok van de muur sprong!' zoals Annie ooit opmerkte. Dan verhuist Reintje naar een buitenkooi in de tuin.

Reintje de vos in zijn buitenkooi in de tuin op het adres Dorpsstraat 15 te Esch.

Tot de leeftijd van één jaar kon hij in huis worden gehouden. Daarna was hij zo levenslustig en speels dat hij zowat de klok van de muur sprong!

Het gezin van Janus en Agnes van Haren te Esch. Foto mogelijk gemaakt in 1926 in verband met het 25-jarig huwelijksfeest. Zittend v.l.n.r.: Toos, vader Janus, Annie, moeder Agnes, Lena. Staande v.l.n.r.: Harrie, Jan (frater Gratianus), Adriaan, de laatste twee zijn onderwijzer. Voor deze foto kwam fotograaf Janssen ⁴⁸speciaal vanuit Boxtel naar Esch.

Op enig moment verhuist het gezin Van Haren naar een huis enkele huisnummers verder in de Dorpsstraat. Het wordt het pand met huisnummer 15. Het werd gebouwd in 1902 door **Toon Spooren** met sloopmateriaal van **Landhuis Groenendaal**. Zelfs een gedenksteen ervan wordt hergebruikt. De tekst erop luidt: *Vrouw A.E.M. Verheijen geb. Van Veldriel legt den eerste steen aan dit gebouw 1811*⁴⁹. Haar zoon **Leonardus J. Verheijen** zal later gedurende 43 jaar burgemeester van Esch zijn. Het pand heeft een, een scherp naar links (richting kerk) weglopende tuin en ligt in de directe omgeving van de stellingmolen (graan- en schors- of

⁴⁸ Fotoalier **Janssen**, Ossenspad (nu Prins Hendrikstraat) te Boxtel. Kunstschilder en fotograaf **Pierre Janssen** woonde aan de Ossenspad en had daar ook zijn atelier en winkel. Later werd het fotowerk overgenomen door zijn zoon. Op de kartonnen plaat waarop de foto is geplakt staat vermeld: *Fotoatelier Janssen Boxtel*.

⁴⁹ Het pand Dorpsstraat nr. 15 te Esch wordt beschreven op p. 135-136 van het boek *De monumenten van Haaren, Helvoirt, Esch, Biezenmortel*, een uitgave van de Gemeente Haaren, 2002. In dit boek wordt foutief als naam de veldwachter die er woonde de naam **Verhagen** vermeld.

runmolen) die de Schijndelse hoofdonderwijzer **H. Fick** er in 1875 laat bouwen voor zijn zoon **Henricus** die later trouwt met de dochter van de Essche bakker..

Pand Dorpsstraat nr. 15 Esch, een van de woningen waar het gezin Van Haren te Esch nadien woonde. Foto uit 1984. Links naast de poort van de schuur de gedenksteen afkomstig van het afgebroken Landhuis Groenendaal

Deel van het pand hierboven aan de Dorpsstraat te Esch, omstreeks 1930, v.l.n.r.: Adriaan, Annie en moeder Agnes van Haren. N.B.: poort en geheng zijn in 1984 nog ongewijzigd.

Dorpsstraat Esch omstreeks 1938, rechts woning gezin Van Haren

Dorpsstraat in Esch begin 20^e eeuw. Eerder, omstreeks 1830 is dit nog een onverharde karresporenweg. Rechts de molen van H. Fick, uiterst links het huis van veldwachter Van Haren

Winter in Esch, omstreeks 1935 met Adriaan (onderwijzer) en zijn zus Anneke van Haren met op de achtergrond de molen van Fick

Het gezin van Janus van Haren en zijn vrouw Agnes van Haren-van Schijk te Esch.

* Zoon **Jan** verhuist in oorlogsjaar 1916 op vrijdag 12 mei van Esch naar het Fratershuis te Tilburg⁵⁰. Het is ook in dit jaar dat de Cavaleriebrigade van het Nederlandse leger zich verplaatst naar Oost-Brabant. De staf van de Brigade alsmede een regiment wordt te Boxtel gevestigd. De overige regimenten worden ingekwartierd in de omliggende dorpen. Heidevelden om te oefenen zijn er in de omtrek meer dan voldoende. Regelmatig trekken zij daarbij ook door Esch. Jan kiest **Gratianus** als zijn fraternaam, die aanleiding vormt voor zijn bijnamen *Gras* of *Grasspriet*. Hij vertrekt na zijn onderwijzersopleiding richting Zwolle en mogelijk nadien naar Oss. Op woensdag 26 augustus 1931 komt hij naar het Fratershuis in Goirle bij Tilburg, alwaar hij als onderwijzer zijn verdere werkzame leven zal doorbrengen.

Frater Gratianus ontwikkelt een voorliefde voor natuur en kunst. Zijn grote interesse en liefde voor de natuur brengt hij ook op aanstekelijke wijze over op zijn leerlingen. Met zijn leerlingen trekt hij regelmatig de natuur in om hen daar in de praktijk te onderrichten.

Een oud-leerling van Gratianus herinnert zich dit vele jaren later nog tot groot genoegen.

* Dochter **Lena** trouwt met Boxtelaar **Piet Traa**. Ze krijgen drie zonen: **Joop**, **Adri** en **Leo**. Ze beginnen in 1939 op de Boxtelse Markt een Edah-winkel, die begin jaren vijftig verhuist

⁵⁰ informatie op 24-9-2017 per e-mail ontvangen van **Jan van Boxtel**.

naar de Stationsstraat (pand voormalige drogisterij **De Haas**, nadien o.a. Schoenenreus). Nadien verhuizen ze naar Eindhoven waar Piet een staffunctie bij Edah krijgt en korte tijd later overlijdt.

- * Zoon **Harrie** trouwt (1) **Do(o)r(a) van Exsel** uit Esch⁵¹, van wie hij omstreeks 1955 scheidt; (2) hij hertrouwt met **Cobi Stijweg**. Harrie is onderofficier, eerst bij de Koninklijke Landmacht, nadien bij de Koninklijke Luchtmacht (inlichtingendienst). Hij gaat als adjudant- onderofficier met pensioen. Harrie woont in Boxtel, Vught, Huis ter Heide, Liempde en Veldhoven. Uit zijn eerste huwelijk stammen twee dochters: **Agnes** en **Hanneke**.
- * Zoon **Adriaan** trouwt met **Lieske Huyts** uit het Zuid-Limburgse Bemelen en wordt onderwijzer, o.a. in het Limburgse Bocholtz en later, tot aan zijn pensionering, in Son en Breugel. Adriaan en Lieske krijgen drie zoons: **Rob**, **Paul** en **Ed(dy)**.
- * Dochter Toos trouwt met **Frans van Grinsven**⁵², zoon van buurman en bakker uit de Dorpsstraat te Esch. Frans is eerst werkzaam als uitvoerder bij een aannemer en wordt later hoofdopzichter in dienst van de Gemeente Maastricht. Zij krijgen vier kinderen: **Bert**, **Adrie** (emigreert naar Canada), **Jan** en **Agnes** ([A]dee).
- * Jongste dochter **Annie** trouwt augustus 1944 met **Jan van Nooijen**⁵³. Zij krijgen drie kinderen: één zoon, **Ruud** en twee dochters, **Yvonne** en **Loes**. Jan werkt o.a. bij Philips te Eindhoven en begint begin jaren vijftig van de vorige eeuw in Boxtel een fabriekje in draadproducten met de naam **VANO**, eerst in de schuur achter zijn woning, later in onder meer de stal van de voormalige marechausseekazerne aan de Fellenoord te Boxtel.

Annie werkt in haar jonge jaren, voor de oorlog, op kantoor (tekenafdeling) bij Philips te Eindhoven. In Esch is ze lid van dameskoor **Vox Jubilans (Jubelende Stemmen)**, opgericht omstreeks september 1938 door onderwijzer **Frans Schoenmakers** die tevens dirigent is.

Frans is gehuwd met **Lientje Leermakers**, samen krijgen ze maar liefst negentien kinderen, waarvan er één op jonge leeftijd overlijdt. Hun huis staat aan de Leunisdijk, ongeveer honderd meter met de splitsing met de Dorpsstraat. De overigen zijn thans (april 2017) nog in leven. Enigen van hen, waaronder jongste zoon **Wiet** woont in Esch. In de jeugd van uw scribeent gaat deze met zijn ouders en twee zusjes wel eens op de fiets - over het halfverharde (koolgruis)pad naast de nog zandweg zijnde Esschbaan in Esch op bezoek bij de familie Schoenmakers. Het kan dan gebeuren dat Frans niet in de huiskamer wordt aangetroffen. Zijn vrouw Lientje zegt daarop *ga maar 'ns in de garage kijken, hij zal wel in z'n auto de krant zitten lezen*. Dat is Frans' manier op het nieuws ongestoord tot zich te nemen. Later verhuist de familie Schoenmakers naar 's-Hertogenbosch.

⁵¹ **Theodora Maria (Door) van Exsel**, geb. Esch 11-1-1905, overleden Boxtel, 18-5-1994. Harrie en Door van Haren krijgen twee kinderen, dochters **Agnes** en **Hanneke**.

⁵² **Franciscus Antonius (Frans) van Grinsven**, geb. Esch 24-8-1904, overleden Maastricht, 28-10-1976.

⁵³ **Jan van Nooijen**, geboren te 's Gravenhage 3-9-1918, overleden te Boxtel, 23-6-1964, 45 jaar oud.

ESCH, 10 Jan. De nog slechts kortgeleden opgerichte dameszangvereniging **Vox Jubilans**, gaf onder leiding van den directeur, den heer **F. Schoenmakers**, haar eerste uitvoering met een twaalftal welgekozen nummers. De **Jolly Fellows** uit **Boxtel** zorgden met ahun band voor een vroolijke afwisseling. Directeur, zangeressen en Band hadden een groot succes.

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant 11 januari 1939

Frans Schoenmakers

Dameszangvereniging VOX JUBILANS wordt te Esch opgericht omstreeks 1938 en staat onder leiding van de Essche schoolmeester Frans Schoenmakers.

Dinsdag 10 januari 1939 geeft het koor een eerste uitvoering.

Eerste prijs luchtbuksschieten Hazenconcours

Op zondag 26 november 1933 vindt op het schietterrein van handboogschutterij **Kariovalda**⁵⁴, gelegen op het terrein achter café **De Twee Zwaantjes** aan de Haareneweg, de afsluiting plaats van het zogeheten **Hazenconcours**. Janus of mogelijk zijn zoon **Adriaan** verwerft daar de eerste prijs in de categorie luchtbuksschieten.

Janus met pensioen

Vermoedelijk per 1 januari 1934 gaat Janus met pensioen. Hij wordt dan opgevolgd door rijksveldwachter brigadier-titulair **J.H. Huskens**, die wordt overgeplaatst vanuit Someren⁵⁵. Hij zal nog een kleine vier jaar van zijn pensioen en vrijheid kunnen genieten.

Weduwe Agnes van Haren en dochter Annie verlaten Esch

Woensdag 13 december 1938 doet zoon **Adriaan**, dan 31 jaar oud, onderwijzer van beroep en wonende te Esch aangifte van het overlijden van zijn vader, **Adrianus van Haren**, op zaterdagavond 10 december dat jaar, om 19.00 uur.

Na het overlijden van Janus van Haren vertrekken jongste dochter **Annie**, en haar moeder **Agnes** - de overige kinderen zijn reeds het huis uit - uit Esch. Moeder **Agnes** wordt opgenomen in het gezin van dochter **Lena Traa-van Haaren**, die woont in het ruime bovenhuis van de **Edahwinkel** aan de **Boxtelse Markt**. Moeder **Agnes** krijgt een kamer aan

⁵⁴ Herkomst naam onbekend. Werd opgericht in 1868, ging in 1940 ter ziele.

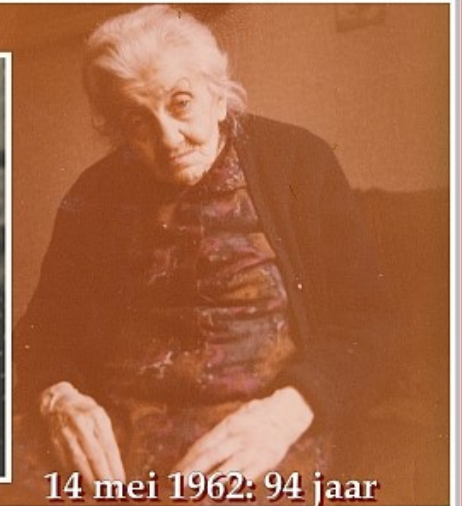
⁵⁵ Limburger Koerier, 20 januari 1934.

het einde van de ruime overloop op de 1^e verdieping, het woongedeelte, aan de linkerkant, gelegen aan de Marktzijde.

Dochter Annie trouwt augustus 1944 met Jan van Nooijen. Omdat er geen oningen beschikbaar zijn, trekken ze in - op kamers- bij brouwerin Martina van der Eerden, op het adres Rechterstraat 66. In 1951 verhuizen ze naar nieuwbouw: Hertogenstraat nr. 7. Ze hebben dan al twee kinderen: Ruud (Rudi, 1947) en Yvonne (1949). In de Hertogenstraat wordt, daags voor kerstmis 1951 dochter Loes (Louise) geboren. Kort nadien komt moeder Agnes van Haren bij het gezin Van Nooijen inwonen. Daar wordt Agnes middelpunt van veelvuldig bezoek door haar overige kinderen, al dan niet met eigen aanhang. Natuurlijk ieder jaar op 14 mei als Agnes jarig is, doch ook tussendoor komt er regelmatig een van de kinderen langs. Zo ook frater Gratianus (Jan), die steevast ieder kwartaal op een zondag op bezoek komt, dan nog gekleed in een tot de enkels reikende zwarte toog. Speciaal voor hem staat er in de kelder onder de trap een fles prima Bordeauxwijn (streek **Saint-Emilion**) klaar - van wijnhandel **La Gironde** uit de Breukelsestraat - waaruit hij bij zijn bezoeken enige glazen, aangevuld met een lepeltje suiker (!) nuttigt.

Dochter Toos met haar man Frans komen vanuit hun woonplaats Maastricht regelmatig op bezoek. Begin jaren zestig kopen zij hun eerste auto: een Opel Kadett. Als ze dan in Boxtel verblijven, wordt er 's middags ook nog even naar Esch gereden, om daar de Van Grinsvens te bezoeken. Zoon Adriaan komt altijd - weer of geen weer - op zijn motor, gekleed in lange leren jas en dito motormuts, van een helm is nog geen sprake. Als het koud is stopt hij enige oude kranten onder zijn trui, *prima isolatiemateriaal* volgen zijn zegen.

Opoe Agnes Maria van Haren/van Schaijk
1868 - 1963

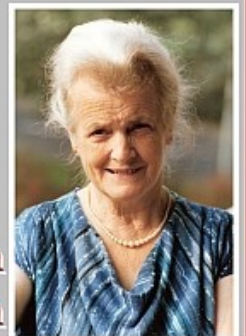

14 mei 1962: 94 jaar

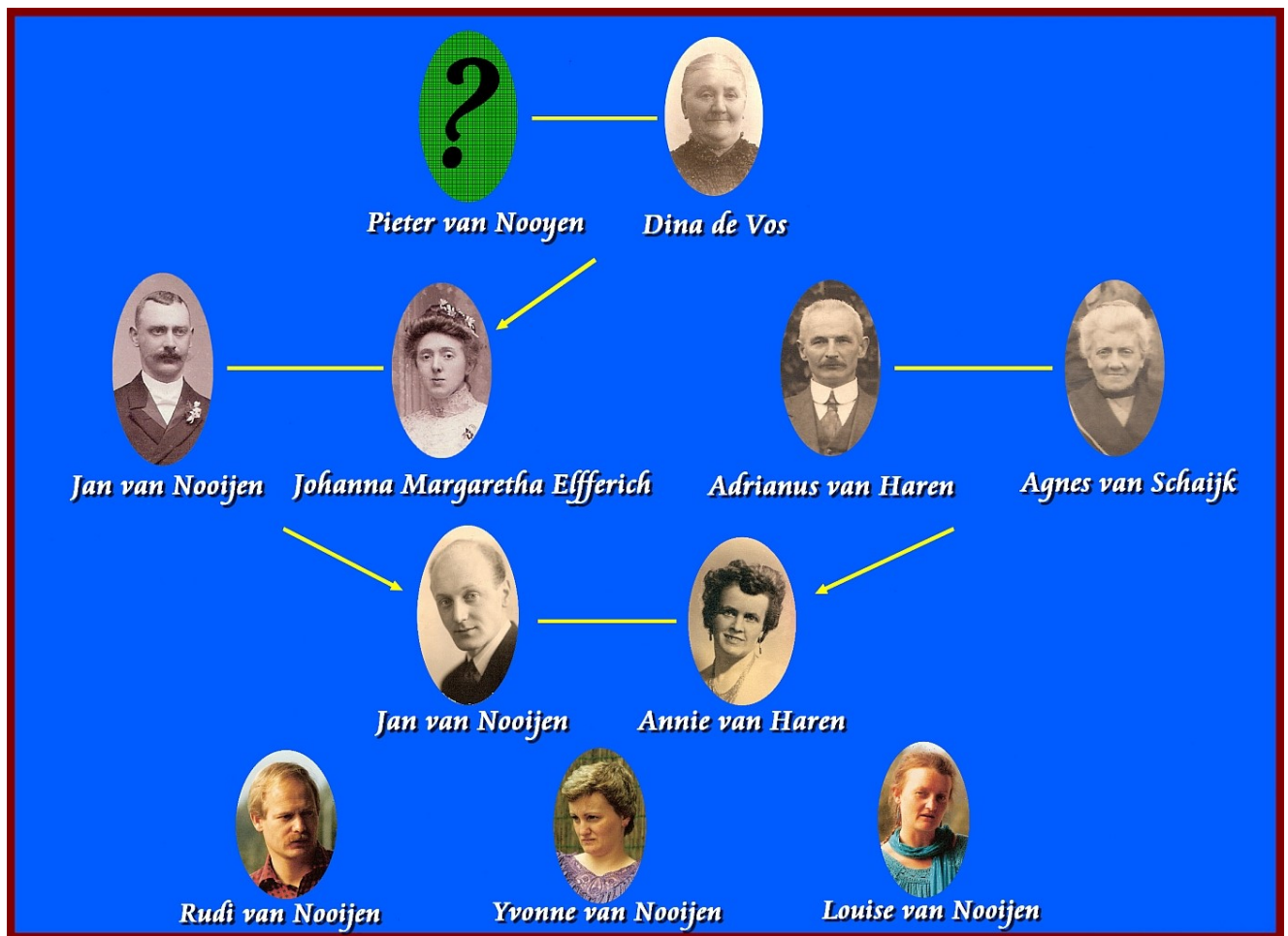

**ca. 1940-1954 iwonend bij gezin dochter
Lena Traa-van Haren**

**ca. 1954-1963 inwonend bij gezin
dochter Annie van Nooijen-van Haren**

Opoe (oma) Agnes Maria van Haren-van Schaijk zal haar laatste levensjaren slijten eerst bij dochter Lena en daarna bij dochter Annie. Zij overlijdt op 11 februari 1963, luttele maanden vóór haar 95e verjaardag na een kort ziekbed

Een overzicht van ouders, groot- en overgrootouders van uw scribent. De naam van Nooijen stamt uit het Frans: de Noyon. Het betreft gevluchte Hugonoten, derhalve behorende tot de gereformeerde godsdienst. Via Zeeuws-Vlaanderen en Zeeland (Walcheren: Middelburg) verspreiden ze zich over het land, o.a. richting Rotterdam en Den Haag.

De vader van scribent dezes mag slechts met Annie, de dochter van veldwachter Janus van Haren trouwen op voorwaarde dat hij rooms-katholiek wordt. Aldus geschiedt. Jan van Nooijen ontvangt zijn katholieke scholing van de Paters Assumptionisten op kasteel Stapelen. Op 14 november 1944 wordt hij katholiek gedoopt en doet hij zijn eerste communie in de kapel van Missiehuis Sint-Theresia (priesteropleiding) op Stapelen. Reeds voor de oorlog had Annie verkering gehad met een jonge ingenieur van protestanten huize, afkomstig uit het noorden van het land, die betrokken was bij de bouw van een nieuwe brug in de weg naar Haaren. Dat liep op niets uit omdat de jongeman er niets in zag om katholiek te worden.

De reden dat op bovenstaand overzicht geen foto aanwezig is van overgrootvader Pieter van Nooyen, is gelegen in het feit dat deze om geloofsgronden niet wilde dat er een afbeelding van hem werd gemaakt...

De dienders van Oss

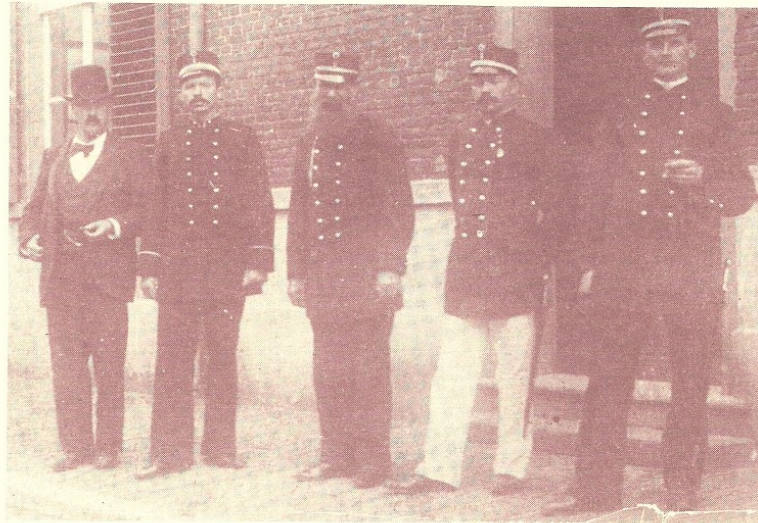
Medio jaren tachtig van de twintigste eeuw schrijft de Osse hoofdagent van politie **Bert Wattenberg** een boek over de historie van de Osse politie. Het krijgt de titel mee *De dienders van Oss*.

Bert Wattenberg ca 1988

Bert Wattenberg in 2018 bij gelegenheid van de restauratie van de grafsteen van de vermoorde wachtmeester Hoekman (1893)

DE DIENDERS VAN OSS

1699 - 1924

BERT WATTENBERG

*Omslag van het boek **De Dienders van Oss**, geschreven door de Osse hoofdagent van politie **Bert Wattenberg**, verschenen in het jaar 1988. Rechts op de foto, gemaakt aan de achterzijde van het raadhuis van Oss, veldwachter **Janus van Haren**.*

De auteur van **De Dienders van Oss**, de Osse hoofdagent **Bert Wattenberg**, ziet kans het adres van de moeder van uw scribent te achterhalen en gaat bij haar op bezoek om bijzonderheden inzake **Janus van Haren** van haar te vernemen ten behoeve van zijn boek.

Boerderij te Esch, 1947 - André Verhorst (Collectie UvT)

Naschrift

Dit artikel ontstaat in eerste instantie als familiedocument. Nadien neemt **Nettie van de Langenberg** uit Esch er kennis van (lid en oud-bestuurslid Heemkundekring De Kleine Meierij). Zij vraagt of het wellicht mag worden geplaatst in het periodiek van de heemkundekring. Aldus geschiedt medio mei 2017. Dit vormt aanleiding voor het bestuur van De Kleine Meierij scribe dezes te vragen een lezen te geven. Dat gebeurt in Dorpshuis **De Es**, Dorpstraat te Esch op woensdagavond 6 november 2019.

Mijn hartelijke dank gaat uit naar **Laura van den Braak**, dochter van **Toon van den Braak**, voor de van haar ontvangen aanvullende informatie en foto's.

Dorpshuis De Es te Esch donderdagavond 6 november 2019 lezing door Ruud van Nooijen over Esch en zume veldwachter Janus van Haren'.

*** ***** **